

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra primární a preprimární pedagogiky

Bakalářská práce

Ptačí svět – námět pro výtvarné činnosti v mateřské škole

Vypracovala: Bc. Markéta Kvasničková

Vedoucí práce: Mgr. et Bc. Martina Lietavcová Ph.D.

České Budějovice 2023

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem autorem této kvalifikační práce a že jsem ji vypracovala pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu použitých zdrojů.

V Českých Budějovicích dne

.....

Bc. Markéta Kvasničková

Poděkování

Děkuji vedoucí bakalářské práce paní Mgr. et Bc. Martině Lietavcové Ph.D. za odborné vedení, ochotu a vstřícnost při zpracování této bakalářské práce. Velké poděkování náleží také dětem z mateřské školy, se kterými jsem realizovala praktickou část.

Abstrakt

Tématem bakalářské práce je ptačí svět – námět pro výtvarné činnosti v mateřské škole. Cílem práce bylo vytvořit soubor výtvarných činností a aktivit souvisejících s ptačím světem. Teoretická část se zabývá vývojem dítěte předškolního věku a vývojem kresby. Práce obsahuje také kapitolu o výtvarných činnostech a technikách používaných v mateřské škole, dále informace o environmentální výchově v prostředí mateřské školy v návaznosti na Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání. Pro hlubší prozkoumání tématu je v teoretické části také zařazena kapitola o ptactvu ve výtvarném umění. V praktické části jsou vypracovány náměty pro výtvarné činnosti související s ptáky, popis jejich realizace předškolními dětmi a následné hodnocení. Metoda zúčastněného pozorování přináší odpovědi na evaluační otázky.

Klíčová slova: ptáci, výtvarné činnosti, předškolní vzdělávání

Abstract

The topic of the bachelor thesis is the bird world – theme for art activities in kindergarten. The aim of the thesis was to create a set of art activities and activities related to the bird world. The theoretical part deals with the development of the preschool child and the development of drawing. The thesis also includes a chapter on art activities and techniques used in kindergarten, as well as information on environmental education in the kindergarten environment in relation to the Framework Curriculum for Preschool Education. For a deeper exploration of the topic, a chapter on birds in art is also included in the theoretical part. In the practical part, themes for art activities related to birds, a description of their implementation by preschool children and subsequent evaluation are developed. The participant observation method provides answers to the evaluation questions.

Keywords: art activities, birds, preschool education

OBSAH

ÚVOD	8
TEORETICKÁ ČÁST	9
1 PŘEDŠKOLNÍ VĚK A JEHO SPECIFIKA	9
1.1 Tělesný vývoj	9
1.2 Vývoj poznávacích procesů	10
1.3 Emoční vývoj	11
1.4 Socializace – vstup dítěte do mateřské školy	11
2 DĚTSKÁ KRESBA V PŘEDŠKOLNÍM VĚKU	13
2.1 Vývojové fáze dětské kresby	13
2.2 Dětská kresba a její psychologický význam	14
3 VÝTVARNÉ ČINNOSTI V MATEŘSKÉ ŠKOLE	15
3.1 Výtvarné techniky vhodné pro děti předškolního věku	15
4 ENVIRONMENTÁLNÍ VÝCHOVA V PROSTŘEDÍ MATEŘSKÉ ŠKOLY	18
4.1 Přírodovědná gramotnost	18
4.2 Didaktické prostředky k rozvoji přírodovědné gramotnosti	19
4.3 Environmentální výchova a pět vzdělávacích oblastí RVP PV	21
4.3.1 Dítě a jeho tělo	21
4.3.2 Dítě a jeho psychika	21
4.3.3 Dítě a ten druhý	22
4.3.4 Dítě a společnost	22
4.3.5 Dítě a svět	23
5 PTÁCI V ŽIVOTĚ ČLOVĚKA	24
5.1 Ptáci obecně	24
5.2 Ptáci v kultuře	25
5.2.1 Ptáci ve světovém výtvarném umění	25
5.2.2 Ptáci v českém výtvarném umění	27
5.2.2.1 Ilustrace	29
PRAKTICKÁ ČÁST	30
6 OBECNÁ CHARAKTERISTIKA PRAKTICKÉ ČÁSTI	30
6.1 Cíl praktické části	30
6.2 Metody sběru dat	30
6.3 Charakteristika výzkumného vzorku	31
7 VLASTNÍ REALIZACE	32

7.1	„Vejde nebo slepice“ – lekce první	33
7.2	„Ptačí stopou“ – lekce druhá	37
7.3	„Není ptáček jako ptáček“ – lekce třetí	40
7.4	„Sojčí pírkó za kloboukem“ – lekce čtvrtá	42
7.5	„V oblacích“ – lekce pátá	44
7.6	„Vrabčí hnízdo na hlavě“ – lekce šestá	47
7.7	„Dejte vejce malovaný“ – lekce sedmá	50
7.8	„Mít, tak křídla“ – lekce osmá	52
8	DISKUSE	56
	ZÁVĚR	58
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	59
	SEZNAM OBRÁZKŮ	61
	SEZNAM PŘÍLOH	63

ÚVOD

V mé bakalářské práci se prolínají dva světy, a to svět lidí se světem ptačím. Na první pohled se od ptáků lišíme vším. Vzhledem, stavbou těla, způsobem života či dorozumíváním se. Lze vůbec najít nějaký společný znak, který spojuje ptactvo a lidstvo? Samozřejmě. Je to život na jedné planetě.

Ptáci, živočišný druh, obývající všechny kontinenty světa neodmyslitelně patří do lidského společenství. Vztah lidí k ptákům se historicky měnil a vyvíjel. Od pradávna byli vnímáni především jako potrava. Dnešní svět na ně pohlíží v různých měřítkách. Někoho inspiruje vzhled a barevnost peří či ptačí zpěv. Pro druhého mohou být ptáci spojováni s nemocemi, se znečišťováním budov a kulturních památek. Moje vlastní zkušenost s chovatelstvím některých exotických druhů jako jsou kanáři, andulky, chůvičky a zebříčky ve mně probudila touhu poznávat a dozvídat se více o chování ptačích druhů typických pro území ČR.

Cílem bakalářské práce je vytvořit soubor výtvarných činností spojujících společný námět, kterým je ptačí svět. Prostřednictvím výtvarných činností posílit pozitivní vztah dětí předškolního věku k ptákům, aby si uvědomily jejich význam a přínos pro člověka i samotnou přírodu. Mým záměrem je taktéž vytvořit soubor výtvarných aktivit, které budou sloužit i jako inspirace ostatním pedagogům.

Bakalářská práce je rozdělena na dvě části, část teoretickou a praktickou. Teoretická část se zabývá předškolním věkem a jeho specifiky. Taktéž poukazuje na řadu výtvarných technik využívaných v praxi mateřské školy, které mohou vzbudit zájem dětí o danou problematiku a jejichž prostřednictvím lze uplatňovat environmentální vzdělávání. Kapitola o ptácích obecně charakterizuje zmiňovaný živočišný druh a také je představuje jako častý motiv umělců ve výtvarném ztvárnění.

Praktická část nabízí soubor výtvarných činností inspirovaných ptačím světem. Výtvarné aktivity jsou rozděleny do osmi lekcí, přičemž každé lekci předchází motivace, evokace a následně reflexe z jejího pozorování. Vlastní realizace výtvarných aktivit a sní spojené cíle korespondují s dílčími cíli z Rámcově vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání.

TEORETICKÁ ČÁST

1 PŘEDŠKOLNÍ VĚK A JEHO SPECIFIKA

Z ontogenetického hlediska trvá předškolní období od 3 do 6-7 let věku dítěte. Vágnerová (2017) označuje předškolní věk jako období iniciativy. Dítě má potřebu zvládat věci kolem sebe, vytvořit a ztvrdit svoje kvality okolnímu světu. Jeho uvažování a přemýšlení je však ovlivněno přetrvávajícím egocentrismem a fantazijním zpracováním informací. Langmeier a Krejčířová (2006) souhlasí s Vágnerovou (2017), že celé období předškolního věku lze vymezit jako období hry nebo věk hry. Hra kojenců a batolat je nesporná, přesto však „hra předškolního dítěte je odlišná – je rozvinutější, není omezena jen na cvičení funkcí vlastního těla a na prozkoumávání vlastností předmětů, je zaměřena na vytvoření něčeho nového“ (Langmeir & Krejčířová, 2006, s. 100).

1.1 Tělesný vývoj

Po dosažení 3. roku se vytrácí dětská baculatost, zatahuje se břicho, narůstá svalová hmota a dítě se začne vytahovat do výšky. Období mezi 5. a 7. rokem lze nazývat jako stádium první vytáhlosti. Ročně dítě vyrostne v průměru o 7 cm, rovnoměrně přibývá na váze a tělesné rozdíly mezi chlapci a dívkami jsou v této vývojové fázi minimální. Během 6. roku osifikují zápěstní kůstky, které následně umožňují lepší koordinovanost jemné motoriky. Fyzicky zralé dítě dokáže v 6 letech dosáhnout rukou přes temeno hlavy k protilehlému uchu, tento stav nazýváme jako filipínská míra školní zralosti. Celková lokomoce dítěte je koordinovanější a plynulejší (Thorová, 2015). Předškolní období se vyznačuje rostoucí kvalitou pohybové koordinace. Pohyby jsou přesnější, účelnější a je to vhodná doba k zahájení sportů, jako např. jízda na kole, plavání a lyžování. Zpřesňování pohybů a celková aktivita dítěte umožňuje zvládnutí jednoduchých sebeobslužných činností – oblékání, svlékání, péče o hygienu a uklízení (Šulová, 2010). V rámci jemné motoriky se dítě učí funkčně manipulovat s předměty a používat rozmanité nástroje, např. jí příborem, stříhá, kreslí tužkou a štětcem, chytá a hází míč. Již v 18 měsících je u dětí naznačena dominance pravé či levé horní končetiny, mezi 3. a 4. rokem je více nápadná a v 5. roce je preference ruky vyhraněná (Thorová, 2015).

1.2 Vývoj poznávacích procesů

U dětí předškolního věku se poznávání soustředí především na nejbližší svět a na pochopení pravidel, která v něm platí a která je třeba respektovat. Jean Piaget ve své knize *Psychologie dítěte* (2014) pojmenoval tuto fázi kognitivního vývoje podle myšlení a uvažování předškolních dětí jako období názorného, intuitivního kognitivního myšlení. Názorné, intuitivní myšlení je typické pro tzv. předoperační stadium. Dítě začíná uvažovat v pojmech, které vznikají na základě vzájemných podobností a postupném zobecnování. Myšlení je zatím prelogické (předoperační), nepostupuje dle logiky, ale je neustále vázáno na konkrétní činnosti a vlastní aktivitu dítěte (Šulová, 2010). Vágnerová (2017) popisuje a následně shrnuje typické znaky uvažování předškolního dítěte do následujících bodů.

Centrace: Dítě subjektivně vnímá jeden znak, který považuje za podstatný a přehlíží tak ostatní informace, které jsou mnohdy významnější. Dětský egocentrismus se projevuje jako přesvědčení, že můj názor je jediný možný a správný.

Fenomenismus: Dítě má zafixovanou nějakou představu o světě kolem sebe a odmítá se jí vzdát. Přetrvává vazba na prezentismus. Podle prezentismu je dítě přesvědčené, že pokud něco nějak vypadá, tak to takové musí i být. Pokud se např. někdo převlékne za masku anděla, čerta nebo Mikuláše, tak dítě předpokládá, že je to opravdu anděl, čert nebo Mikuláš. Toto dětské smýšlení se kolem 5. roku mění a dítě je schopné rozpoznat, že se podstata člověka nezměnila.

Prezentismus: Dítě a jeho vnímání světa je spjata s přítomností. „Významnost aktuálně vnímaného obrazu světa spočívá v tom, že představuje subjektivní jistotu: je to doopravdy tak, protože dítě to tak vidí a může se o tom opakovaně přesvědčit“ (Vágnerová, 2017, s. 178).

Magičnost: Dítě si pozměňuje realitu pomocí svých myšlenek, fantazií. Dítě v předškolním období nedokáže příliš rozlišovat mezi skutečností a fantazijní produkcí.

Animismus, resp. antropomorfismus: Dítě propůjčuje neživým objektům vlastnosti živých bytostí. Dítě předškolního věku umí rozlišit živé a neživé objekty, ale je schopné tuto skutečnost přehlížet a čekat od neživých věcí projevy živých bytostí.

Např. předškolní dívka ostříhá panence vlasy, protože si myslí, že ji opět narostou jako jí samé.

Arteficialismus: Dítě předpokládá, že svět byl vytvořen někým druhým. Vnější zásah přisuzuje pravděpodobně nějakému člověku, který zapříčinil vznik okolního světa, např. někdo dal slunce na oblohu, někdo nasypal do vody sůl a vzniklo moře.

Absolutismus: Dítě je přesvědčeno, že každé tvrzení či poznání musí být konečné a platné (Vágnerová, 2017).

1.3 Emoční vývoj

Citové prožívání předškolních dětí bývá stabilnější a vyrovnanější než v předcházejících vývojových etapách. U dětí dominuje pozitivní ladění a ubývá negativních emočních reakcí, avšak emoce snadno přecházejí z jedné kvality do druhé, např. střídání breku a smíchu. Zlostné reakce se objevují především v kontaktu s vrstevníky a tehdy, když dítě pociťuje určitou frustraci (Vágnerová, 2017). Dle Langmeiera a Krejčířové (2006) má klíčovou úlohu v emočním vývoji postupná socializace emočního prožívání. V rámci této socializace dítě krok za krokem získává schopnost porozumět vlastním emocím a ovládat je, ale především pochopit pocity druhých lidí a schopnost vcítit se do nich. Vágnerová (2017) tuto schopnost pojmenovala jako o emoční inteligenci. Připomíná také, že důležitou roli zde zaujímají rodiče, kteří umožňují dětem získat potřebnou zkušenost s emocemi a emočním prožíváním.

1.4 Socializace – vstup dítěte do mateřské školy

„Socializace je celoživotní proces, v jehož průběhu si jedinec osvojuje specificky lidské formy chování a jednání, jazyk, poznatky, hodnoty, kulturu a začleňuje se do společnosti“ (Průcha et al., 2003, s. 216). Socializace předškolního dítěte probíhá nejen v rámci rodiny a známých. Dítě se více osamostatňuje a dochází tak k interakci s dalšími sociálními skupinami. Dítě je pevně spjato nadále se svou rodinou, vnímá ji jako jistotu a toto vědomí rodinné identity umožňuje dítěti zvládat nové role a přizpůsobit se novému prostředí. Vágnerová (2017) o procesu socializace u dětí v předškolním věku

hovoří jako o fázi přesahu rodiny. Dítě nabývá v rámci rozšiřování svých sociálních vztahů role, které jsou pro jeho rozvoj osobnosti důležité. Roli vrstevníka získává ve vztahu k cizím dětem, specifikovanou roli kamaráda vytyčením blízkého vztahu k jinému dítěti a v neposlední řadě roli pojící se ke vzdělávací instituci, a to roli žáka mateřské školy (Vágnerová, 2017). V tomto období dochází k růstu významu vrstevníků. Mateřská škola saturuje tuto potřebu a umožňuje, tak interakci a rozvíjení vztahů jednotlivých dětí. Předškolák potřebuje své vrstevníky nejen k hrám a k získání nových zkušeností, ale také k umění prosadit se v kolektivu, ale ne na úkor druhých a ke sdílení různých aktivit. Svým chováním a jednáním „se vydává poměřovat své síly s vrstevníky“ (Šulová, 2010, s. 20). Respektovat dospělou autoritu, v podobě učitelky, je nutností, tak i respektovat pravidla a řád mateřské školy. Vztah dítěte k učitelce, a naopak i její postoj k dítěti, mívá osobní charakter (Vágnerová, 2017).

2 DĚTSKÁ KRESBA V PŘEDŠKOLNÍM VĚKU

„Dětský výtvarný projev nikdy není jen popisem vnějšího vzhledu věcí, vždy obsahuje i moment jejich hodnocení a citového vztahu k nim. Je tedy i zvláštním druhem sebevýrazu, lze z něho vyčíst znaky dětské individuality, která se do něho promítá“ (Uždil & Šašinková, 1980, s. 10). Plevová a Pugnerová (2022) souhlasí s předchozím tvrzením a konstatují, že dětská kresba reflektuje dětský vnitřní svět a výtvarné vyjádření má osobní charakter podávající informace o způsobu vnímání reality. Davido (2001) si pokládá otázku, proč je dětská kresba jedním z tak zásadních přístupů k poznání osobnostních rysů dítěte. Konstatuje, že výtvarný projev dítěte jako celek v sobě zahrnuje hru, snění a realitu. Kreslení je aktivitou a zábavou, do které se většinou nemusí nutit a výsledná kresba bývá dárkem těm, které má dítě rádo. Na papír dítě projektuje vše, co ho zajímá, svá přání i to, co ho v životě tolik trápí.

2.1 Vývojové fáze dětské kresby

Presymbolická fáze kresby (předkreslířské období): Počátek presymbolické fáze spadá na začátek druhého roku věku, kdy dítě začíná čmárat, aniž by mu šlo o zobrazení konkrétní věci. Uspokojení mu přinášejí rytmické pohyby a skutečnost, že za sebou „něco“ zanechá v podobě nahodilých čmáranic. Mezi druhým a třetím rokem věku se v čmáraní postupně objevují kruhové tvary (Plevová & Pugnerová, 2022).

Přechod na symbolickou úroveň kresby: Třetí rok představuje období, ve kterém dítě již ve své kresbě spatřuje něco konkrétního. Toto uvědomění je stimulem k opětovnému kreslení. Jeden grafický symbol nebo obrázek může interpretovat řadu významů. Kruh může vyobrazovat slunce, mrak ale také mámu i tátu. Kvalita kresby se zlepšuje, dítě začíná kreslit již s určitým záměrem s využitím základních grafických jednotek, jako jsou kruhy, ovály, tečky a poté i obdélníky a čtverce (Plevová & Pugnerová, 2022).

Fáze symbolické kresby: V rámci primární symbolické kresby dítě umí nakreslit určitý objekt, i když ne autenticky. Kvalita ztvárnění objektu je závislá na řadě faktorů, které souvisejí s rozvojem motorických dovedností, senzomotorické koordinace, poznávacích procesů, ale i na emočním stavu (Vágnerová, 2017). Davido (2001) upozorňuje na jev kterým je tzv. transparentnost kresby. Transparentnost spočívá v tom, že je zobrazen

vnitřek objektu, ačkoli běžně by se měl na obrázku objevovat jen zevnějšek, např. kresba oblečené postavy u níž je znázorněn pupík. Plevová a Pugnerová (2022) se zmiňují o rigiditě v dětském kreslířském stylu. Kresby předškoláků tvoří podobné opakující se náměty, ačkoli děti znají více detailů objektu, tento fakt se do výsledného zobrazení nepromítne. Prostupování fantazie a reality jakožto zvláštnosti psychického vývoje předškolních dětí se promítají i do výtvarných činností (Plevová & Pugnerová, 2022).

Přechod k vizuálnímu realismu a fáze druhotné schematizace: Přelom předškolního a školního věku je ve znamení tzv. vizuálního realismu. Kresba je výstižnější, detailnější s konkrétním námětem a objekt je přesněji znázorněn z pohledu perspektivy a rovin, avšak výsledný ráz kresby podléhá subjektivním představám a hodnocení (Plevová & Pugnerová, 2022). Podle Davida (2001) se vizuální realismus objevuje mezi 7. až 12. rokem, toto rozpětí však nemusí být pravidlem, jelikož závisí na mentální úrovni, sociálně kulturním prostředí a emoční zralosti dítěte. Konstatuje, že dítě se pokouší kreslit to, co vidí a okolo 7. roku se v jeho výtvarném projevu objevuje kresba profilu, jakožto důležitý vývojový znak v duševním rozvoji dítěte.

2.2 Dětská kresba a její psychologický význam

Vyjádřování se prostřednictvím kresby je činností, která patří k člověku od nepaměti. Dětský kreslířský projev pokládáme za ústřední neverbální aktivitu, která umožňuje odborníkům odhalit a popřípadě řešit problémy, samotným dětem pomáhá vyjádřit se jinak než svými jazykovými schopnostmi (Plevová & Pugnerová, 2022). Vágnerová (2017) uvádí významy dětské kresby:

- **expresivní funkce** – kresba umožňuje vyjádření pocitů a vztahu k dění a objektům kolem;
- **kresba jako prostředek komunikace** – kresba mnohdy kompenzuje verbální komunikaci a podává informace o samotném kreslíři než o vyobrazeném objektu;
- **terapeutická funkce** – kreslení napomáhá k odreagování se a odpoutání se od starostí;
- **diagnostická funkce** – prostřednictvím výtvarného projevu lze diagnostikovat vývoj motorických schopností, emoční ladění či kognitivní úroveň dotyčného.

3 VÝTVARNÉ ČINNOSTI V MATEŘSKÉ ŠKOLE

„Smyslem výtvarných činností je prožívání zrakových dobrodružství, uspokojení z hravé manipulace s různým materiálem a radost ze sebevyjádření“ (Svobodová, 1998, s. 8). Výtvarná výchova v mateřské škole se realizuje prostřednictvím výtvarných činností. Lze tedy říct, že výtvarné činnosti jsou současně obsahem, tak i prostředkem výtvarné výchovy. Jedná se o rozmanité činnosti s výtvarnými prostředky (Hazuková, 2011).

3.1 Výtvarné techniky vhodné pro děti předškolního věku

Výtvarné techniky náleží k výtvarným prostředkům se vzdělávacím potenciálem a vytváří viditelné výsledky v rámci výtvarných činností. Tak, aby došlo k naplnění vzdělávacího záměru, musí se učitelka dobře orientovat v problematice výtvarných technik a vhodně je aplikovat do praxe. Při předkládání konkrétních výtvarných činností předškolním dětem, musí citlivě a uvědoměle posoudit možnosti a vhodnost výtvarné techniky. V lidských silách nelze kompletně vytvořit seznam všech dosavadních výtvarných technik, popř. pomůcek a materiálů, jelikož výtvarným prostředkem k výtvarnému sdělení se může stát v podstatě cokoli z našeho okolí (Hazuková, 2011).

Hazuková (2011, s. 52-54) ve své knize vytvořila přehled výtvarných technik, které mohou být využity ve výtvarných činnostech s dětmi v mateřské škole.

A. Techniky plošného vyjádření, postup od linie k ploše:

Kresba: Základním vyjadřovacím prostředkem je linie. Kresba skýtá celou řadu druhů (jednobarevná – vícebarevná; pozitivní, černá linie na světlém podkladu – negativní, světlá linie na tmavém podkladu; vyrytá, zanořená – vytlačená, nad podklad vystupující; vyškrabávaná do podkladu; ostrá – rozetřená; s různým tlakem na kreslicí nástroj; atd.).

Malba: Základním vyjadřovacím prostředkem jsou barevné skvrny. V mateřské škole jsou nejvhodnější krycí vodou ředitelné barvy, vodové průsvitné jsou využívány především pro kolorování kresby. Malovat a kolorovat kresbu lze i suchým pastelem.

Aplikované a kombinované techniky: V mateřské škole se jedná o techniku tzv. monotypu, je to otisknutí motivu tiskařskou či krycí barvou na čtvrtku, folii či jiný

podklad. Dále sem řadíme tzv. protisk. „Protisk je technika vyrytí kresby položené na desce s naválenou barvou na papír na desku přiložený jako přes kopírák“ (Hazuková, 2011, s. 53).

B. Techniky vytvářející nízký reliéf, přechod do výšky nebo hloubky:

Plošné konstruování, např. koláže, dekoláže.

Tradiční grafické techniky: Hazuková (2011) uvádí, že se jedná o techniky, jako linořez či litografie, které vyžadují speciální vybavení a jsou vhodné pro zkušenější aktéry.

Obdoby tradičních grafických technik: V mateřské škole lze realizovat tisk z desek vytvořených koláží, popř. dalšími strukturami s reliéfem jako je vlnitá lepenka.

Frotování povrchů: Frotáž s využitím přírodních či umělých forem (frotáž listů, kůry stromů atd.).

Další techniky: Podstatou dalších technik je narušení celistvosti, hladkosti, proděravění podkladu, mačkání apod.

Kombinace dvou a více předešlých technik.

C. Techniky trojrozměrného vyjádření, základní výtvarný prostředek je hmota a světlo:

Plastický přístup: Podstatou plastického přístupu je tvarování hmoty modelováním pomocí modelíny, sochařské či keramické hlíny.

Skulptivní přístup: Skulptivní přístup je takový, při kterém ubíráme hmotu, materiál (ořezávání dřeva, opracovávání kamene).

Konstruktivní přístup: Tento přístup realizujeme s předškolními dětmi v rámci vrstvení materiálu, sestavování obrazců v prostoru.

Další techniky prostorového vyjádření, např. obalování či muchlání předmětů apod.

D. Výtvarné činnosti typické pro některé trendy současné tvorby: Lze sem zařadit tzv. výtvarné akce v mateřské škole. „Výtvarnou akcí jsme ve výtvarné výchově s dětmi nazvali druh tvorby, která se „odehrává v konkrétním čase a prostoru“, nemusí mít

materializovaný výsledek a spojuje v jeden celek především aktivity výtvarné s prvky výchovy dramatické, příkladem jsou zejména různé lidové tradice, slavnosti a rituály“ (Hazuková, 2011, s. 46-47).

E. Formy a techniky soudobé plošné i prostorové tvorby: Tato tvorba využívá možnosti médií (klasické černobílé a barevné fotografie, digitální fotografie a využití počítačového softwaru).

4 ENVIRONMENTÁLNÍ VÝCHOVA V PROSTŘEDÍ MATEŘSKÉ ŠKOLY

Podle Leblové (2016):

Environmentální výchova odhaluje důsledky lidské činnosti, která působí devastaci a ohrožuje život na Zemi. Ukazuje možné způsoby potřebné k dosažení pozitivních změn v životním prostředí. Vychovává k odpovědnému vztahu k přírodě a pochopení její nenahraditelné ceny pro život všech. Má za úkol budovat v lidech pozitivní vztah k přírodě, schopnost estetických prožitků v souvislosti s přírodou, zabývá se poznáváním vztahů v přírodě a vlivem člověka na ni. Věnuje se budování správných hodnot, postojů a kompetencí k péči o přírodu (s. 15-16).

Environmentální výchova v mateřské škole má za cíl vzbudit v dětech touhu poznávat svět kolem sebe a mít trvalý vztah k přírodě. Tento vztah má v dalších letech umožnit dítěti rozpoznat projevy dysfunkčnosti v krajině a aktivně se podílet na její ochraně (Jančaříková, 2010). Děti v předškolním věku jsou velice vnímavé a otevřené novým věcem a možnostem s velkou mírou ovlivnitelnosti, tudíž je to ideální čas k pokládání vhodných postojů k přírodě a její důležitosti v lidském životě. Pedagog v mateřské škole má ve svých činnostech cílit na přímou zkušenost s přírodou, na její pozorování a pobyt v ní (Leblová, 2016). Pobyt v přírodě skýtá dítěti vždy dostatečné množství různorodých podnětů a zastává tak důležitou edukační roli v rozvoji vědění. Jančaříková (2010) konstatuje, že tyto podněty jsou pro dítě v přiměřené míře, aniž by způsobovaly zdravotní či jiné obtíže a následně dodává ... „málokterý hluk je v přírodě příliš silný, aby poškodil sluch, málokterý obraz je v přírodě příliš jasný, aby jeho dlouhodobé sledování poškodilo zrak“ (Jančaříková, 2010, s. 7).

4.1 Přírodovědná gramotnost

„Přírodovědná gramotnost je definována jako schopnost přemýšlet a jednat aktivně ve všech věcech souvisejících s přírodními vědami a jejich principy“ (Jančaříková, 2017, s.13). Rozvíjení přírodovědné gramotnosti v předškolním období se zaměřuje především na tyto okruhy:

- a) osvojování si přírodovědného jazyka;
- b) podpora zájmu dětí zkoumat svět kolem – badatelské dovednosti;
- c) rozvíjení kladného vztahu dětí k přírodě;
- d) učení prožitkem a hrou (Jančaříková, 2017).

4.2 Didaktické prostředky k rozvoji přírodovědné gramotnosti

Živé organismy, preparáty, přírodniny a přírodní materiály: Využití živých organismů k prohloubení přírodovědné gramotnosti je dle Jančaříkové (2017) skutečně žádoucí a nenahraditelné. Živý tvor umožňuje v dětech probudit zvědavost a poskytuje řadu podnětů pro komplexní smyslové vnímání. Děti si mohou do mateřské školy přinést svého mazlíčka a celý den se o něj společně starat. Mateřská škola může pořádat tzv. návštěvní programy, kdy dobrovolníci, často z řad rodičů, představí dětem psa, kočku, morče či jiného živočicha. Je třeba dodat, že některé mateřské školy disponují vlastním třídním chovem vybraného zvířete. Sběr preparátů a různých přírodnin si pedagog s dětmi ukládá do sbírek, ve kterých lze nalézt zejména šišky, kameny, různorodé plody a ulity. Jančaříková (2017) v rámci zakládání sbírek preparátů či přírodnin hovoří o tzv. multiplikátorech. Multiplikátory „jsou sbírky s více kusy od jedné položky a jejich smyslem je to, aby stejný materiál měli k dispozici všichni potřební“ (Jančaříková, 2017, s. 40).

Modely: Prvními modely, které upoutají pozornost dítěte předškolního věku jsou některé hračky. Aby byly tyto modely-hračky přínosem, měly by splňovat určitá kritéria jako např. co nejvěrnější podoba zvířat, vyrobené z různých materiálů (plyš, dřevo, kov, plast apod.), velikostně odpovídají skutečnosti (hračka potkana), jsou menší (hračka žirafy) nebo naopak větší (hračka vosy). Děti se tak dozví, že model-hračka mnohdy neodpovídá skutečnému stavu. Děti mají v oblibě dynamické modely. „V mateřské škole je velké množství panenek. Panenka, která „pije“ a „čurá“, je ze všech nejoblíbenější. Hrají si s ní i kluci“ (Jančaříková, 2017, s. 43). Na trhu existují tzv. modely znázorňující procesy – životní cykly živočichů. Děti se pomocí modelu seznámí např. s vývojem motýla, který začíná vajíčkem, housenkou, kuklou a dovršen je dospělým jedincem, motýlem (Jančaříková, 2017).

Zobrazení a projekce: Obrazové prostředky využívané v mateřské škole jsou zejména nástěnné obrázky, obrázky z knih a encyklopedií a fotografie. Při promítání je důležité určit si maximální čas promítání, vzhledem k náročnosti na zrak a omezené fyzické aktivitě předškolních dětí (Jančaříková, 2017).

Zvukové, dotykové a literární pomůcky: Zvukové pomůcky pro potřeby přírodovědné gramotnosti lze rozdělit na nahrávky různých zvuků a pomůcky, které vydávají zvuky obdobné zvukům zvířecím. Nahrávat jakýkoli zvuk zvládnou i samy děti a není potřeba žádné speciální techniky, stačí mobilní telefon. Mezi nejběžnější pomůcku vydávající zvuky podobné těm zvířecím je tzv. vábnička. Vábnička vzhledem připomíná píšťalku a v práci s předškolními dětmi se podle Jančaříkové (2017) používá nejčastěji vábnička na kachny. Dotykové pomůcky aktivizují hmatové vnímání dítěte a lze sem zařadit hmatovou krabici a hlavolamy, hmatový chodník a další. „Hmatovou krabici vyrobíme snadno z papírové krabice, přes kterou přetáhneme svetr se zašitým otvorem pro hlavu. Děti strkají skrze rukávy svetrů do krabice ruku a po hmatu zjišťují, co se v ní nachází“ (Jančaříková, 2017, s. 46). Literárními pomůckami k rozvoji přírodovědné gramotnosti jsou encyklopedie, atlasy, učebnice, obrázkové knihy, klíče k určování živočichů a rostlin a dětské knihy s příběhy o přírodě. „Při volbě dětské literatury budeme vybírat knížky, kde se s dětským nebo zvířecím hrdinou budou děti dozvídat zajímavosti z přírody, a vytvářet si tak k ní vztah“ (Leblová, 2016, s. 34).

Hry: Her k rozvoji přírodovědného vzdělávání je velká řada, většina je však určená starším dětem. Zkušený pedagog si některé hry musí modifikovat tak, aby je mohl využívat v mateřské škole. Mezi pohybové hry lze zařadit „všechno léta, co peří má“; slovní hry „myslím si zvíře“; stolní hry pexesa s přírodovědnou tematikou a také hry s přírodninami. Simulační hry, kdy dítě zaujme nějakou roli nebo napodobuje pedagoga, jsou v předškolním vzdělávání neméně důležité. Učitelka nejprve děti vede např. ukáže jim, jak se krmí zvířata, jak se sází semínko, jak postavit boudu pro psa. Děti si do simulačních her vkládají svou vlastní fantazii a přetvářejí si je dle své libosti (Jančaříková, 2017).

Programy, aplikace na tablety, iPad, iPhone: Jančaříková (2017) konstatuje, že čas dětí strávený u počítače lze využívat vhodným způsobem a podporovat tak didaktické cíle prostřednictvím edukativních aplikací, kterých je nespočet.

Přístroje a nástroje: V praxi mateřské školy může pedagog dětem představit jednoduché přístroje a vysvětlit jim princip jejich fungování. Jedná se především o přístroje k pozorování (dalekohled, lupy, mikroskop), nástroje k vážení (kuchyňské váhy) a nástroje k měření délky (krejčovský metr, barevné provázky apod., Jančaříková 2017).

4.3 Environmentální výchova a pět vzdělávacích oblastí RVP PV

Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání (RVP PV) pojmenovává pět vzdělávacích oblastí, ve kterých mohou být environmentální činnosti realizovány. Tyto oblasti jsou nazvány: „Dítě a jeho tělo“, „Dítě a jeho psychika“, „Dítě a ten druhý“, „Dítě a společnost“ a „Dítě a svět“. Přičemž nejvíce pozornosti jim věnuje poslední jmenovaná oblast (Jančaříková, 2010).

4.3.1 Dítě a jeho tělo

Podle RVP PV (2021):

Záměrem vzdělávacího úsilí učitele v oblasti biologické je stimulovat a podporovat růst a neurosvalový vývoj dítěte, podporovat jeho fyzickou pohodu, zlepšovat jeho tělesnou zdatnost i pohybovou a zdravotní kulturu, podporovat rozvoj jeho pohybových i manipulačních dovedností, učit je sebeobslužným dovednostem a vést je ke zdravým životním návykům a postojům (s. 15).

Leblová (2016) uvádí, že všechny aktivity z biologické oblasti lze uskutečňovat v přírodě a na čerstvém vzduchu. Děti při pohybu venku zdolávají řadu přírodních překážek a s pomocí učitelky se dozvídají o fungování lidského těla a důležitosti pohybu a pohybových cvičení k posílení a budování fyzické kondice. Příroda poskytuje dostatek podnětů k edukaci, ale i dětským hrám a cílí na všechny lidské smysly. Děti se učí rozeznávat zvuky, barvy, tvary, chutě, co je bezpečné a co nikoli. Šišky, kůra, klacky, kameny a všemožné přírodniny slouží jako materiál ke tvoření a rozvoji dětské fantazie.

4.3.2 Dítě a jeho psychika

Podle RVP PV (2021):

Záměrem vzdělávacího úsilí učitele v oblasti psychologické je podporovat duševní pohodu, psychickou zdatnost a odolnost dítěte, rozvoj jeho intelektu, řeči a jazyka, poznávacích procesů a funkcí, jeho citů i vůle, stejně tak i jeho sebepojetí a sebenahlížení, jeho kreativity a sebevyjádření, stimulovat osvojování a rozvoj jeho vzdělávacích dovedností a povzbuzovat je v dalším rozvoji, poznávání a učení. Tato oblast zahrnuje tři „podoblasti“: Jazyk a řeč; Poznávací schopnosti a funkce, představivost a fantazie, myšlenkové operace; Sebeipojetí, city a vůle (s. 17).

Během procházky v přírodě budou děti přirozeně komunikovat, vyjadřovat své myšlenky a pocity, které v nich vyvolává okolní krajina. Se zájmem si vyberou objekt, který budou chtít blíže prozkoumat a dozvědět se o něm řadu informací. Pedagog by měl svým přístupem podporovat dětskou zvědavost. Komunikace o lese, zvířatech a rostlinách obohacuje a rozšiřuje slovní zásobu dětí o nové pojmy a umožňuje jim lépe se orientovat v dané problematice a pracovat s řadou poskytnutých informací (Leblová, 2016).

4.3.3 Dítě a ten druhý

Podle RVP PV (2021):

Záměrem vzdělávacího úsilí učitele v interpersonální oblasti je podporovat utváření vztahů dítěte k jinému dítěti či dospělému, posilovat, kultivovat a obohacovat jejich vzájemnou komunikaci a zajišťovat pohodu těchto vztahů (s. 23).

Environmentální výchova je svou podstatou založena na altruismu. V přírodě si děti mohou zahrát hry, které mají za cíl posilovat kladný vztah ke krajině, ale i rozvíjet prosociální chování mezi samotnými dětmi. Podat někomu pomocnou ruku, vzájemně naslouchat potřebám a chovat se ohleduplně nejen k lidem, ale také k přírodním krásám, zvířatům i rostlinám je bezesporu záměrem přírodovědného vzdělávání (Leblová, 2016). Jančaříková (2010) dodává, že typ soutěživých her v dětských kolektivech je v rozporu s environmentálním směřením a vytváří negativní klima ve třídě. Autorka odkazuje na pedagoga (Gardner, 1993) a jeho přístup ve vzdělávání: „existuje lepší cesta – vzdělávání bez soutěžení a porovnávání mezi dětmi, porovnávání a soutěžení jen se sebou samým a se svými slabostmi“ (Jančaříková, 2010, s. 28).

4.3.4 Dítě a společnost

Podle RVP PV (2021):

Záměrem vzdělávacího úsilí učitele v oblasti sociálně-kulturní je uvést dítě do společenství ostatních lidí a do pravidel soužití s ostatními, uvést je do světa materiálních i duchovních hodnot, do světa kultury a umění, pomoci dítěti osvojit si potřebné dovednosti, návyky i postoje a umožnit mu aktivně se podílet na utváření společenské pohody ve svém sociálním prostředí (s. 25).

Ve společnosti existují jasná pravidla, jak se chovat k přírodě a celkově k naší Zemi. Jako praktický příklad lze uvést třídění odpadu či omezit plýtváním potravin. V této oblasti by měl pedagog dětem vysvětlit podstatu pravidel, a co konkrétně znamenají pro jejich život. Pedagog podporuje autentické vyjadřování dětí, povědomí o morálních hodnotách a kritické myšlení. Cílem jeho počínání je poskytovat dostatek prostoru pro utváření aktivního postoje ke světu. Každý z nás má ve společnosti své místo a zanechává v ní určitou stopu. Přirozeně nejvhodnější jsou praktické ukázky činnosti zemědělce, myslivce, rybáře, včelaře, ekologa a podání informací o jejich prospěšnost pro přírodu, jsou pro děti nenahraditelné (Leblová, 2016).

4.3.5 Dítě a svět

Podle RVP PV (2021):

Záměrem vzdělávacího úsilí učitele v environmentální oblasti je založit u dítěte elementární povědomí o okolním světě a jeho dění, o vlivu člověka na životní prostředí – počínaje nejbližším okolím a konče globálními problémy celosvětového dosahu – a to vytvořit elementární základy pro otevřený a odpovědný postoj dítěte (člověka) k životnímu prostředí (s. 27).

Probouzení a posílení kladného vztahu k přírodě a prostředí, které dítě obklopuje, podpoříme vycházkami do okolí mateřské školy, do lesa nebo do míst, které vybízejí k dětskému zkoumání a hrám. Během nich bude nacházet řadu přírodnin, rostlin a živočichů, a tak vznikne prostor k rozhovorům o životním prostředí a ekologickém chování. Úcta ke všemu živému i neživému, vědomí, že svým počínáním lze přírodu ovlivňovat jak pozitivně, tak negativně je základním kamenem k vybudování ekologického cítění (Leblová, 2016). Leblová (2016) a Jančaříková (2010) se shodují na tom, že je důležité, aby si děti uvědomily, jak se příroda během roku mění a především to, že jde o přirozený cyklus, který se opakuje každoročně a lze se na něj dostatečně připravit.

5 PTÁCI V ŽIVOTĚ ČLOVĚKA

5.1 Ptáci obecně

Do třídy ptáků náleží kolem 10 000 druhů, jejich vzhled, vlastnosti a chování značně souvisí se způsobem života a prostředím jejich domova. Ptáci jsou obratlovci se dvěma páry končetin, přičemž přední pár je přeměněn v křídla, která u většiny slouží k létání. Vyvinuli se během milionů let z plazů, se kterými je pojí řada společných znaků jako např. vejcorodost, podobné uspořádání rozmnožovacích a vylučovacích orgánů, kosterní stavba a absence potních žláz (Felix, 2000). Tělo ptáků je pokryto peřím, které může působit skromně s jednoduchým zbarvením nebo naopak nápadně, pestrobarevně. Některé druhy ptáků využívají maskování. Pokud jsou v klidu, tak jejich opeření s kontrastem přerušovaných vzorů, nelze spatřit. Zpravidla jedenkrát do roka ztrácejí a obnovují dospělí jedinci veškeré peří (Rulandová, 2016). Felix (2000) v souvislosti s barvou peří upozorňuje na tzv. pohlavní dvojtvárnost, kdy zbarvení samce a samice se značně odlišuje, zástupcem je např. kos, hýl, bažant a další. U jiných druhů nelze na první pohled zjistit o jaké pohlaví se jedná, příkladem je čáp či kavka. Nejdokonalejší z ptačích smyslů je bezesporu zrak. Oči ptáků obsahují mnohem více zrakových buněk, než je tomu u lidí. Dravcům tato skutečnost umožňuje postřehnout kořist na značnou vzdálenost. Ptáci taktéž vidí barevně a mohou pozorovat každým okem jiný objekt, což umožňují oční pohyby, které jsou na sobě nezávislé. Důležitost v životě ptáků při dorozumívání má hlasové ústrojí, které je např. u pěvců přeměněno v ústrojí zpěvní.

Felix (2000) si klade otázku, proč někteří ptáci přes zimu zůstávají v České republice a jiní se stěhují. U některých druhů to jednoznačně souvisí s nedostatkem potravy nebo zkracujícím se dnem. Jak si, ale vysvětlit skutečnost, že rorýsi odlétají do teplých krajín na konci července? Je jisté, že na stěhování ptactva má vliv řada faktorů, a ne všechny jsou dodnes objasněné. Klvaňová (2021) poukazuje na značný pokles ptactva. Vychází ze studie, která se zabývá změnami v počtu ptactva na území Evropské unie v období 1980 až 2017. Dramatický úbytek jedinců zaznamenaly tyto druhy, vrabec domácí, konipas luční, špaček obecný a strnad polní.

Česká společnost ornitologická vydala v roce 2016 kompletní seznam ptáků České republiky, do něhož zařadila 390 druhů (ČSO, 2017). Každoročně tato organizace

na začátku ledna vyhláší program tzv. „Ptačí hodinku“. Cílem programu je dlouhodobé pozorování zimování ptáků na území České republiky. Široká veřejnost má možnost zapojit se do zimního sčítání ptáků na krmítkách a pomoci tak odborníkům se sběrem důležitých informací. V roce 2023 se na krmítkách nejvíce objevovala sýkora koňadra, vrabec polní následován vrabcem domácím, dále sýkora modřinka a pětičluzník zahradní. Ptákem roku 2023 byl vyhlášen polák velký (ČSO, 2023).

5.2 Ptáci v kultuře

5.2.1 Ptáci ve světovém výtvarném umění

Ptáci jsou výtvarně vypořádováni od počátku tvůrčí činnosti člověka. V období pravěku, kdy život tamních lidí souvisel především s lovem zvěře a sběračstvím, jsou významné jeskynní malby znázorňující převážně velká zvířata jako jsou mamuti, koně či sobi. Ptáci jsou v těchto kresbách zastoupeni jen okrajově např. labuť a pták na kůlu v jeskyni Lascaux nebo pštrosi na skalních kresbách na Sahaře z cca 7000 let př.n.l. Kultura starověkého Egypta věnovala zobrazování ptáků značnou pozornost. Ve výtvarné tvorbě lze vidět různé druhy ptáků, nejčastěji jde o sokola, supu, pštrosa, husu, dudka a ťuhýka. Významná malba *Akácie s ptáky* vyobrazená na hrobce Chnumhotepa z roku 1950 př.n.l. znázorňuje deset ptáků, mezi nimiž jsou poslední dva z jmenovaných zástupců. Je třeba si uvědomit absenci vyobrazení orla, který je v následujících etapách velmi oblíbený. „Zajímavé jsou malby lovu vodního ptactva (Nachtejův hrob 1420 př.n.l., Menen 1400 př.n.l.), ukazující kromě techniky lovu (do sítí) i některé druhy“ (Hudec, 2017, s. 212).

Ptactvo jako prvek antického umění se objevuje ve znaku římských legií, a to konkrétně ztvárnění orla nebo labutě na *Oltáři míru (Ara pacis Augustae)* v Římě datováno 9 let př.n.l., která byla oblíbeným ptákem boha slunce Apollona. Římské domy zdobily nástěnné malby s pestrou nabídkou přírodních scénérií, na kterých lze identifikovat slavíka, sojku, čejku, páva, husu a vodní ptáky.

Nástup křesťanství se nesl v podobném duchu. Symbolem této éry se stala bílá holubice ve spojitosti se křtem Krista nacházející se např. na mozaice baptisteria v italské Ravenně z konce 5. století. Častý je motiv bažanta, který se začal objevovat ve zvýšeném měřítku,

a to především z estetického a gurmánského hlediska, např. vyobrazení bažanta na obraze *Poslední večeře páně* v rossanském kodexu (*Codex purpureus*) ze 6. století. „V křesťanské kultuře se stávají nositeli symbolu létání – ptačích křídel – andělé jako poslové Boží z nebes“ (Hudec, 2017, s. 214).

V dalších uměleckých dobách až do konce románského období se ptáci jako objekty výtvarného ztvárnění nevyskytují vůbec nebo jen zřídka jako ozdobné formy. Realistické obrazy ptáků chybějí, převládá symbolika orla a páva. Významná památka z doby románského stylu je nástěnná tapiserie s ptáky z francouzského města Bayeux znázorňující zmocnění Anglie vévodou Vilémem Dobyvatelem z let (1067-1077). Gotické umění je charakteristické náboženskými náměty. Motiv ptáků je upozaděno, tak i přírodní témata. Sporadicky se objevuje bílá holubice spojená s křesťanstvím. Obraz křídel se omezuje na anděly, ďáblové nosí křídla netopýří patrné na obraze *Ukřižování sv. Ondřeje (1411)* Lluíse Borrassy.

Do období renesance se datuje obraz italského malíře Piera della Francesky s názvem *Narození (cca 1450)*, na kterém lze nalézt straku na střeše domu. Domácí ptáci jako je husa, kachna, krocan, kur a orebice jsou zastoupeni na obraze *Noe po potopě* ze 16. století autora Jacopa Bassana. *Zahrada pozemských rozkoší (1503-1515)* od nizozemského mistra Hieronyma Bosche je rozsáhlé umělecké dílo s realisticky zobrazeným ptactvem, i když některé druhy jsou ovlivněny fantazií malíře, např. žluna se zobákem ptakopyska. Na plátně jsou k vidění kachny, čápi, labuť, volavky, slepice s kohoutem, stehlík, ledňáček, žluny, vrána, sojka, sýkora koňadra, sýček a výr velký. Za vynikajícího malíře, který mistrovsky vystihl realitu lidských tváří, ale i zvířat lze považovat německého představitele Albrechta Dürera. Na jeho malby lze nahlížet, jako na precizní vědecké ilustrace, své umění vystihl např. v díle *Křídlo mandelíka* pravděpodobně z roku 1500.

Umění baroka se dotklo tématu ptáků jako objektu výtvarných děl jen okrajově. Zobrazování ptáků se však začalo členit na ilustrační, které se objevovalo v přírodopisech a odborných vědeckých knihách a na umělecké. Zástupcem uměleckého ztvárnění je zvířecí obraz *Het drijvend veertje* (asi 1680) nizozemského malíře Melchiora d'Hondecoetera. Umělec ve svém díle znázornil nejen evropské vodní

ptactvo, ale i plameňáka amerického, jeřába pavího, kasuára přilbového či bernešku rudokrku.

Pro období rokoka a 19. století je typické zpodobňování lovů a lovecké scenérie s bažanty a koroptvemi, a to nejen ve výtvarných dílech, ale i na dekoru porcelánu. I nadále zůstávají častým návrhem husy, labutě, kachny a bílá holubice, ke kterým se přidávají havrani a kohouti. Představitelem je např. ruský realistický malíř Alexej Kondratěvič Savrasov a jeho obraz *Havrani přiletěli* (1871).

Surrealistický pohled umělců na vyobrazení ptactva je individuální. Někteří z představitelů se drží skutečnosti, jiní vychází z vlastní fantazie a mystiky, která se prolíná s realistickým vnímáním světa. Celou sbírku abstraktních obrazů s ptačí tematikou namaloval katalánský výtvarník a sochař Joan Miró, např. *Let ptáka nad planinou* (1939), *Ptáci poletují kolem třívlasé ženy v měsíční noci* (1968), vytvořil řadu ptačích plastik a 22 m vysokou sochu s názvem *Žena a pták* (1983) stojící v Barceloně. Německý výtvarník Max Ernst vytvořil *Ptačí pomník* (1927), obraz *Bonjour Paris* (1961) s kohoutem stojícím vedle Eiffelovy věže, malíř Marc Chagall a René Magritt a jeho *Ostrov pokladu* (1942) proměnil ptáky v trsy trávy.

Ani současná výtvarná tvorba se „nezalekla“ již mnohokrát zmiňovaného námětu. Jejimi představiteli jsou výtvarníci se vztahem k přírodě a ornitologii. Zejména Anglie je zemí, která má v oblibě realistické ptačí motivy a rozsáhlé olejomalby zobrazované řadou výtvarných technik. Zástupcem je Peter Scott, anglický ornitolog a výtvarník vodního ptactva. Hudec (2017) uvádí: „původní umělecká malba ptáků nezaniká ani dnes, kdy jí v ilustrativní dokonalosti konkurují technické možnosti a dostupnost digitální fotografie“ (s. 220).

5.2.2 Ptáci v českém výtvarném umění

České umění v porovnání s evropskou tvorbou v zobrazování ptáků nijak nevybočuje. Ze 14. století pochází obraz Mistra vyšebrodského, na kterém jsou v korunách stromů realisticky vyobrazeni stehlík, hýl a dudek a z téže doby *Kristus na hoře Olivetské* malíře Mistra třeboňského s několika neurčitými druhy. Malířství v období baroka čerpá z náboženských témat a přední výtvarníci jako Brandl, Kupecký a Škréta, se motivem

ptactva nezaobírali. V dalších letech si ornitologický námět vybral švýcarský malíř působící v Praze Jan Rudolf Bys s obrazy *Ptactvo v přírodě*, *Ptáci v krajině (1704)* a umělec Václav Vavřinec Reiner a jeho obrazy *Orfeus se zvířaty v krajině*, *Ptactvo v krajině (1720)*. Výtvarné ztvárnění je tedy inspirováno převážně loveckými náměty související s tehdejší myslivostí a lovem menšího ptactva (Hudec, 2017).

Obraz Karla Purkyněho *Sova sněžná (1862)* byl významný tím, že byl zhotoven jako námět k poštovním známám. Zabýval se i malbou loveckých zátiší, např. *Zátiší s pávem (1861)*, *Zátiší s cibulí a koroptvemi (1861)* a *Bažanti (1861)*. Další z představitelů je Julius Mařák a jeho *Čapí sněm (1870)* či *První skřivan z cyklu Čtyři roční období (1868)*. Malíř, grafik a ilustrátor Stanislav Lolek se mimo jiné soustředil na kresbu tetřevů, bažantů a sov. Maxe Švabinského okouzily rajky modrokřídle, ztvárnil je např. v obraze *Rajky (1904)*. Světem ptactva se v hojně míře zabývali malíři Mikoláš Aleš a Josef Lada. Mikoláš Aleš reprezentuje dílem *Volavka (1910)* či *Husařka (1910)* a umělec Josef Lada dílem *Zvířátka přezimují u hajného, 1941*). „Ve svých *Veselých učebnicích (1931)* má i takové druhy jako je tetřev hlušec, labuť zpěvná nebo hadilov písař“ reaguje na ilustrace a oblibu v kresbě ptactva Josefa Lady, Hudec (2017, s. 226). Výtvarníci s oblibou vyobrazovali především straky, havrany, pávy, bažanty, vlaštovky, volavky či strakapoudy.

Malíři 20. století se taktéž ptačího tématu nezalekli a ztvárnili jej v různém pro ně typickém podobenství. Emil Filla v díle *Zátiší s kančí hlavou a tetřevem (1927)* a v *Zátiší s mrtvým holubem (1929)*. Dalším zástupcem je Vojtěch Sedláček ilustrátor knihy *Rok na vsi bratrů Mrštíků* a grafik a básník Bohuslav Reynek. Bohdan Lacina, významný interpret ptačí symboliky, reprezentuje s díly *Krkavčí krajina (1939)*, *Ptáci I. a II. (1944)*, *Kytice vrabčí (1958)*, *Husa (1962)*, *Krajina vlaštovek (1962)*, *Ztajené křídlení (1967)*, *Milostná křídla (1967)* a *Zastřelený pták (1968)*. Obrazy *Dívčí profil s ptáčetem na rameni*, *Dívčí půlakt s ptáčkem*, *Dívka líbající se s ptáčkem* a další ptačí zpodobňování jsou počinem malíře a grafika Oty Janečka. Ota Janeček rád ve svých dílech propojoval ornitologický motiv s motivem dívky. Miroslav Netík zachycoval na plátně kohoutí zápasy, např. *Kohoutí boj (1979)* či *Kohouti (1984)*.

Motiv ptáků v novodobějším českém umění není tak častý. Mezi některé autory lze zařadit Marka Dióna (*Krkavci, 1999*), Miloslava Sonnyho Halase

(*Prvními umělci byli ptáci*, 1997), Olgu Karlíkovou (*Zpěv ptáků*, 2001), Antonína Vojtka (*Osamělý kvakoš*, 2010) a obraz (*Modrý ptáček*, 2012) Jiřiny Hartingerové (Hudec, 2017).

5.2.2.1 Ilustrace

Ilustrace ptactva patří nemyslitelně do každé ornitologické knihy. Na odborné úrovni začali ptáky kreslit čeští malíři a ilustrátoři po roce 1920. *Jak žijí zvířata* (1935), knihu Josefa Jirsíka, ilustroval Richard Assmann, knihu *Naši ptáci* (1937) téhož autora doprovodil kresbami Karel Svolinský. Malíř a grafik Eduard Demartini vytvořil ilustrace ke knihám *Naše chráněné a užitečné ptactvo* (1959) a *Naše lovné ptactvo* (1962) Otakara Štěpánka. Vznikaly výtvarné knihy o ptácích, jež se soustředí především na vlastní výtvarnou složku s absencí odborného textu. Reprezentuje ji umělec Jiří Kolář s knihou koláží *Ornitologie moderního umění* (1997), Vladimír Svoboda *Inspirace zvířaty*, dílo Petra Síse (*Ptačí sněm*, 2011) vycházející z perského eposu z 12. století a Ota Janeček knihou Karla Plicky (*Ptáci – naši přátelé*, 1990). Mezi ilustrátory, přímo zaměřené na vědecké vyobrazení ornitologických sborníků a atlasů, náleží Jan Dungel, Pavel Procházka a Jan Hošek. Nelze opomenout na ilustrace, jež jsou vlastně jen doplňkem různých beletristických textů. Do výčtu lze zařadit ilustrátora Adolfa Kašpara či Jiřího Trnku. Jiří Trnka v knize Františka Hrubína (*Říkejte si se mnou*, 1947) vyobrazil svým vlastním způsobem kuřata, husy, vrabce, kosa, čápa, havrana, čížka, stehlíka, sýkoru a vránu. Dále Mirko Hanák ilustroval (Ptačí příběhy, 1983) Jaromíra Tomečka a (*Neuleť, ptáčku*, 1981) Mileny Lukešové. Je třeba dodat, že na konci 20. století nastupuje éra fotografií a ilustrace v knihách o ptácích či přírodě ustupují do pozadí a nahrazují je právě fotografie (Hudec, 2017).

PRAKTICKÁ ČÁST

6 OBECNÁ CHARAKTERISTIKA PRAKTICKÉ ČÁSTI

6.1 Cíl praktické části

Cílem praktické části bakalářské práce je vytvořit soubor výtvarných činností na téma ptáci a následně je zrealizovat v praxi. Vlastní tvorbu pozorovat, zaznamenat její provedení a zhodnotit ji na základě evaluačních otázek. Námět výtvarných prací byl zvolen z důvodu velkého úbytku evropských ptáků a zároveň k uvědomění si jejich významu pro člověka, tak samotnou přírodu. Pozornost byla věnována druhům ptactva, které lze spatřit v blízkosti lidských obydlí a dále druhům zajímavým pro výtvarné ztvárnění.

Evaluační otázky:

Jaké bylo zapojení a motivace dětí při činnostech?

Jaký krok či část výtvarné lekce byl pro děti nejzajímavější?

Jaké obtíže se objevily během realizace výtvarných lekcí?

Jaký prostor dostaly děti k využití vlastní tvořivosti?

6.2 Metody sběru dat

K vyhotovení praktické části bakalářské práce jsem využila metodu zúčastněného pozorování doplněnou o skupinový rozhovor. Průběh některých výtvarných aktivit byl zaznamenán na videonahrávku umožňující přesnější pozorování výzkumného vzorku.

Zúčastněné pozorování

Podle Hendla (2005):

Pozorovatel při zúčastněném pozorování nefunguje jako pasivní registrátor dat, který stojí mimo předmětovou oblast, nýbrž se sám účastní dění v sociální situaci, v níž se předmět výzkumu projevuje. Zúčastněným pozorováním je možné popsat, co se děje, kdo nebo co se účastní dění, kdy a kde se věci

dějí, jak se objevují a proč. V průběhu zúčastněného pozorování používáme podle potřeby a možností všechny dostupné prostředky pro získání dat: různé typy rozhovorů, audio a videonahrávky (193).

Skupinový rozhovor

Rozhovor byl veden se skupinou přítomných dětí před realizací výtvarných činností. Byl cílen tak, aby poskytl informace o dosavadních znalostech dětí z oblasti ptačí říše a přispěl k celkové reflexi z pozorování jednotlivých výtvarných aktivit. Ukázka kladených otázek a průběh rozhovoru (viz. Příloha č. 10).

6.3 Charakteristika výzkumného vzorku

Výzkumný vzorek reprezentují děti předškolní třídy mateřské školy v počtu 24 (16 chlapců a 8 dívek) ve věku 5 až 6 let. V době realizace výtvarných činností se počet přítomných dětí pohyboval průměrně na 16. Mateřská škola se člení na dvě třídy, na třídu malých a velkých dětí. Prostředí a poloha mateřské školy poskytuje mnoho možností k objevování a poznávání krás přírody. Vzdělávání dětí je založeno na přímých zážitcích, aktivní účasti a podnětném prostředí. Třídní vzdělávací program je zaměřen na environmentální výchovu a s ní spojenou ochranu životního prostředí.

7 VLASTNÍ REALIZACE

Výtvarné činnosti jsou rozděleny do 8 lekcí. Každá z výtvarných lekcí je sestavena dle připravené osnovy. Osnova obsahuje výtvarný záměr, výtvarnou techniku, pomůcky a materiál nutný k realizaci, časovou dotaci, organizaci a samozřejmě cíle jež jsou aktivitou naplňovány. Osnově dále náleží vlastní realizace výtvarné činnosti a následná reflexe. Po celou dobu tvorby výtvarných činností probíhala vzájemná diskuze a komunikace zúčastněných. Ze všech výtvarných aktivit je pořízena fotodokumentace, která je shrnuta v přílohách. Realizaci výtvarných činností jsem hodnotila na základě zúčastněného pozorování a evaluačních otázek.

Součástí výtvarných lekcí je také motivační a evokační část. Sůrová (2012) popisuje evokaci jako vtažení do tématu, zjištění, jaký mají děti k tématu postoj, dosavadní poznatky a vědomosti. Taktéž zmiňuje skutečnost, že evokace jakožto úvodní část se velmi často překrývá s částí motivační.

„V evokaci připravuje učitel žákům příležitost k tomu, aby si vybavili a utřídili svoje dosavadní představy o tématu. Učitel zadává nějakou otázku, úkol či problém a očekává, že se žáci k tématu začnou vyjadřovat“ (Cháberová, 2020, s. 33). Kyncl (2013) vysvětluje rozdíl mezi evokací a motivací. Výsledkem evokace může být konkrétní výstup, např. žákova poznámka, promluva o tématu, zatímco výstupem motivace může být stav, tzn. žák chce něco dělat, je motivovaný pro aktivitu, pro učení.

7.1 „Vejce nebo slepice“ – lekce první

Výtvarný záměr: vytvořit papírový model kura domácího s důrazem na jednotlivé vývojové fáze (vejce – kuře – dospělý jedinec) a výtvarně ztvárnit podstatné znaky

Výtvarná technika: kombinovaná technika – malba vodovými barvami, kresba pastelkami a tuší, lepení, stříhání

Výtvarný materiál a pomůcky: bílá čtvrtka formátu A4 a A3, měkký barevný papír formátu A3, krepový papír zelené a žluté barvy, lepidlo tyčinkové, lepidlo Herkules, tužka, černá fixa, pastelky, vodové barvy, štětec, tuš v černé barvě, ptačí brk vhodný ke kresbě tuší, růžová vlna, vaječné skořápky, sláma, zrní ječmene, kalíšek na vodu, šablona slepice, tištěný obrázek vajíčka, slepice a kohouta

Časová dotace: výtvarná lekce je z důvodu časové náročnosti rozdělena do pěti dnů; každý den cca 30 minut

Organizace činnosti: frontální

Cíle:

- seznámit se s kurem domácím, důvodem chovu, vzhledem samce a samice, vývojovým cyklem
- rozvíjet grafomotorické a praktické dovednosti
- rozvíjet jazykové receptivní a produktivní dovednosti – naslouchání, porozumění, vyjadřování; rozvíjet výtvarné vyjadřování
- využívat přírodních materiálů ve výtvarných aktivitách

Obrázek 1 - vejce nebo slepice; zdroj: vlastní

Motivace/evokace: rozložena do několika dnů

Tajemný košík – dětem byl předložen proutěný košík zakrytý šátkem, ve kterém se ukrývalo peří slepice, kohouta a vyfouklé vejce. Děti si nejprve hmatem osahaly předměty a následně je pojmenovaly.

Fotografie, obrázky kohouta, slepice a kuřete – v rámci diskuze děti popisovaly vzhled a podstatné rozdíly mezi pohlavími. K ucelenému porozumění vývojových fází kura domácího měly děti k dispozici vrstvené puzzle slepice a didaktické karty se životním cyklem kura domácího.

Hádky a říkanka – dětem byly během realizace pokládány hádky (viz. Příloha č. 9 obr. 31) a říkanka (viz. Příloha č. 9 obr. 32).

Příběh – děti si vyslechly příběh Michala Černíka „Babička a slepička“ (viz. Příloha č. 9 obr. 33). Následovala hra k příběhu, jejíž smyslem bylo najít v herně MŠ vyfouklé vejce, které tam schovalo některé z dětí. Hledač chodil po třídě a ostatní recitovaly říkanku: „Kokodáky, babičko, snesla jsem ti vajíčko. Když ho najdeš ještě dnes, uvař si ho a pak sněz!“ V okamžiku nalezení vajíčka se hra opakuje, hledač si vybere svého následovatele.

Realizace výtvarné činnosti: děti si nejprve vystřihly papírová vajíčka, která nalepily spolu se slámou na jednu z částí čtvrtky (bílá čtvrtka formátu A4 se rozdělila na čtyři stejné díly). Bílá vajíčka dozdobily kusy vaječných skořápek. Na další kousek čtvrtky opět nalepily slámu a vajíčka, ale vzhledem k tomu, že z vajíčka se už klube kuře, tak pomocí tyčinkového lepidla a kusu žlutého krepáku znázornily kuřátko, kterému dokreslily černou fixou obličej. Následující den si na kus čtvrtky nakreslily tužkou dle vlastní fantazie kuře a vykreslily ho pastelkami. Trávu vytvořily ze zeleného krepáku, který nalepily na spodní část papíru. Kdo měl zájem, mohl si pomocí růžové vlny dolepit na obrázek žížalu. Další den si vystřihly vytištěný obrázek slepice a kohouta, který vykreslily pastelkami. Slepici nalepily opět na bílý podklad čtvrtky a na jeho spodní část dolepily tekutým lepidlem zrní pšenice. To vše opakovaly i s obrázkem kohouta. Následující den se děti pustily do tvoření základu – velké papírové slepice. Na čtvrtku formátu A3 si pomocí šablony obkreslily slepici, kterou vystřihly a vymalovaly vodovými barvami.

Po zaschnutí si vzaly tuš a brkem husího pera odekorovaly na slepici detaily. Poslední den realizace byl především o zkompletování vývojových cyklů. Jednotlivé obrázky nalepily na přeložený barevný papír a v posledním kroku na samotnou slepici.

Reflexe z pozorování:

Jaké bylo zapojení a motivace dětí při činnostech?

Jelikož všechny děti bydlí na vesnici a rodiče či prarodiče chovají drůbež, děti přicházely vybavené celou řadou vědomostí již před samotnou výtvarnou činností. Znaly podstatné znaky a rozdíl ve stavbě a zbarvení samce a samice. Pod slovem kur domácí si spojovaly především kuře, slepici a kohouta nikoli. Nabídla jsem jim řadu obrazového materiálu s různými plemeny. Některé z dětí byly překvapené z jejich pestrosti. Děti jsem motivovala příběhem o slepici a následnou smyslovou hrou. Tajemný košík, mi umožnil vzbudit jejich zvědavost a pozornost. Ve výtvarné činnosti jsem využila přírodní materiál, a to slámu a pšeničné zrno. Situace si tak vyžadovala promluvit s dětmi i o tomto materiálu.

Jaký krok či část výtvarné lekce byl pro děti nejzajímavější?

Zájem dětí o výtvarnou činnost byl veliký. Největší úspěch mělo kreslení tuší za použití brka, paradoxem je, že některým to přinášelo i obtíže. Tuš děti znaly, také věděly, že se ptačí brko využívalo v dávných dobách k psaní, ale vlastní zkušenost s kresbou brkem nemělo žádné z nich. Bylo to pro něco neobvyklého a zajímavého. Taktéž lepení slámy, zrní a vaječné skořápky.

Jaké obtíže se objevily během realizace výtvarných lekcí?

Celá realizace byla časově náročná, tudíž jsem měla strach, abych děti z práce neodradila. Na konečný výsledek jejich úsilí si musely počkat celých pět dní, jelikož jsem výtvarné činnosti doplňovala dalšími aktivitami, abych děti motivovala. Všechny byly trpělivé a výrobek dokončily. Obávala jsem se frontálního vedení se všemi dětmi najednou, ale výtvarné techniky, které byly použity děti natolik znaly, že nebylo třeba pracovat po menších skupinách. Výjimkou byl až poslední krok, kdy kompletovaly vývojový cyklus a lepily jednotlivé obrázky na barevný papír. Těžkosti děti spatřovaly v práci s ptačím brkem. Problémem bylo opakované namáčení do tuše a stopa, kterou

pero zanechávalo. Někomu jsem musela konec brka zastříhnout, aby tahy byly zřetelnější.

Jaký prostor dostaly děti k využití vlastní tvořivosti?

Při malbě slepice jsem se snažila o to, aby děti použily odpovídající barvy. Řada z nich dala prostor své fantazii a zvolila barvy jako je růžová, modrá, fialová a zelená. Bylo velice zajímavé pozorovat, jakým způsobem děti lepí slámu a zrní. Někdo nahodile, jiný stéblo vedle stébla, zrníčko vedle zrníčka. Kreslení kuřat jsem nechala zcela na fantazii dětí, aby tak vynikl osobitý styl každého malíře.

Závěrem výtvarné lekce si děti slepičky položily na koberec a společně je zhodnotily. Velice si cením toho, že z úst dětí zazněla pochvala určená někomu druhému.

Obrázek 2 - vejce nebo slepice; zdroj: vlastní

7.2 „Ptačí stopou“ – lekce druhá

Výtvarný záměr: vyrýt do polystyrenového tácku obrázek ptáka a ručně tisknout

Výtvarná technika: tisk z polystyrenové matrice

Výtvarný materiál a pomůcky: tvrdá čtvrtka ve formátu A4, rovný polystyrenový tácek, tenký fix, špejle, temperová barva, váleček, podložka, obrázky ptáků

Časová dotace: dva dny, 2krát 30 minut

Organizace činnosti: frontální, individuální (naválení barvy válečkem)

Cíle:

- osvojit si typické znaky ptáků; zobák, křídla, nohy, peří
- zachytit tvar ptačího těla
- rozvíjet rozumové schopnosti a paměť
- rozvíjet tvořivost – radost z nové výtvarné techniky

Motivace/evokace: rozložena do dvou dnů

Znaky ptáků, obrázky ptáků – dětem byly na interaktivní tabuli zobrazeny názorné fotografie popisující tělo ptáka. Děti viděly různé druhy ptactva a všimly si rozmanitosti, barevnosti a velikosti ptačích těl a jejich částí.

Poznej, co jsem za ptáka – položila jsem na koberec obrázky známých ptáků. Úkolem dětí bylo uhodnout dle sdělených informací, kterého ptáka představuji (např. „*mé peří má černou barvu, zobák a nohy jsou žluté a rád si pochutnám na jablku či žížalách, kdo jsem – KOS*“; „*mám dlouhé nohy, černobílou barvu peří a stavím si hnízdo na komíně, kdo jsem – ČÁP*“; „*jsem malý pták s peřím barvy uhlí a kůry stromů, létám v hejnech se svými kamarády a rád si prozpěvuju čím, čarára, čím, kdo jsem – VRABEC*“; *žlutomodré břicho mám, slunečnici rád si dám, kdo jsem – SÝKORA*“). Následně jsem vyzvala některé z dětí, aby položilo hádanku ostatním.

Realizace výtvarné činnosti: děti si na polystyrenový tácek nakreslily fixou ptačí tělo a špejlí se špičatým hrotem vypichovaly až vyrývaly zvýrazněné linie do podkladu. Na podložku si nanesly temperovou barvu a válečkem ji rozetřely. Barvu na válečku

následně aplikovaly přímo na polystyrenovou matrici. V okamžiku, kdy byla matrice celá pokrytá temperou, přiložily čistou čtvrtku a ručně tiskly.

Reflexe z pozorování

Jaké bylo zapojení a motivace dětí při činnostech?

Před samotnou výtvarnou činností děti pojmenovaly základní znaky ptactva. Věděly, jak se liší od jiných živočišných druhů a dokázaly popsat stavbu ptačího těla. Poukázala jsem na to, že ptačí říše je

obrovská, a tak i rozmanitost ptačích druhů, tj. velikost, tvar těla a jednotlivých částí, barevnost peří, zpěv. Dětem jsem se snažila předat informace o tom, že jsou vlastnosti, které jednotlivé druhy ptáků spojují, ale i skutečnost, že každý zástupce je v něčem originální. V rámci motivace si děti pokládaly hádanky a určovaly, jaký ptačí druh dle dosavadních indicií představují. Celou výtvarnou lekci provázela diskuze o rozmanitostech a zvláštностech ptačích těl.

Obrázek 3 - ptačí stopou, otisk a polystyrenová matrice; zdroj: vlastní

Jaký krok či část výtvarné lekce byl pro děti nejzajímavější?

Výtvarnou aktivitu nikdo z dětí dosud nedělal, a tak byla přijata s velkým nadšením. Už jenom fakt, že nedostaly na tvoření obyčejný papír, ale polystyrenový tácek, na který měly znázornit ptačí tělo, byl něčím novým a nevšedním. Řekla bych, že celá výtvarná činnost byla pro děti zajímavá – jak vypichování špejlí, tak i roztírání temperové barvy válečkem na podložku.

Jaké obtíže se objevily během realizace výtvarných lekcí?

Tuto výtvarnou činnost hodnotím jako jednu z náročnějších. Při vyrývání do tácku, měly děti obtíže se silou tlaku vynaloženou na špejli, a tak jsem je musela upozornit, aby prováděly větší přítlak. Špejli vypichovaly jednotlivé body, musely si však dávat pozor, aby polystyrenový tácek neprorazily. Zpětně musím přiznat, že to pro děti nebylo úplně

snadné a několik z nich činnost na čas přerušilo. Nanášení barvy válečkem na matrici zvládly hravě, a tak i ruční tisk na bílou čtvrtku. Bohužel u některých výtvorů se dostala temperová barva příliš do rýh a výsledný efekt nebyl, tak znatelný. Pro příště bych ne zvolila ostrý konec špejle, ale naopak ten tupý, který zanechá v tácku znatelnější rýhu

a temperovou barvu bych rozředila vodou.

Jaký prostor dostaly děti k využití vlastní tvořivosti?

Původní myšlenka byla, aby děti na polystyrenový tácek vystihly tělo ptáka s podstatnými znaky. Některé z dětí na svých táccích vyobrazovaly vlaštovky, vrabce, orla, sýkory i tučňáka. Kreativita některých se projevila ve zdobení ptačích těl a jejich přikrášlování. Během realizace jsem zjistila, že pro některé byl motiv ptáka spíše druhořadý, větší prostor při tvorbě daly rostlinám, předmětům a jiným živočichům.

Obrázek 4 - ptačí stopou, otisk a polystyrenová matrice;
zdroj: vlastní

Na závěr děti zhodnotily své práce. Překvapilo je, že vytištěný obrázek je proti polystyrenové matrici zrcadlově obrácený. Některým z nich se více líbila nabarvená polystyrenová matrice než výsledný ruční výtisk obrázku. Potěšila mě reakce jednoho z kluků, který řekl: „Alespoň si poneseme domů hned dva obrázky.“

7.3 „Není ptáček jako ptáček“ – lekce třetí

Výtvarný záměr: vystihnout modelovací hmotou různé druhy ptáků s jejich typickými znaky a zbarvením

Výtvarná technika: modelování

Výtvarný materiál a pomůcky: modelína, tužka, průhledná plastová folie formátu A4, bílý měkký papír formátu A4 s předznačenými body ve tvaru ptáků, fotografie ptáků – vrabce domácího, sýkory koňadry, stehlíka obecného, hýla obecného, strakapouda velkého a sojky obecné

Časová dotace: cca 60 minut

Organizace činnosti: frontální

Cíle:

- seznámit se s určitými zástupci ptactva; poznávat vzhled ptačí stopy
- poznávat barevnou rozmanitost ptačího peří a vlastnosti; rozdíl samice a samec
- rozvíjet výtvarně technické dovednosti
- rozvíjet a užívat zrak a hmat; zdokonalovat jemnou motoriku ruky

Motivace/evokace:

Obrázky ptáků, peří různých druhů ptáků – dětem byla předložena rozličná pírka. Všimly si zbarvení, velikosti, tvaru. Jednotlivé peří mezi sebou porovnávaly. K bližšímu zkoumání měly k dispozici lupu.

Pokus – děti porovnávaly váhu peří s jinými předměty. Nesmáčivé peří, jež mají především vodní ptáci, jsem demonstrovala tak, že pírka kachny divoké jsem pokapala vodou. Děti sledovaly, jak kapka vody sklouzne po povrchu, aniž by se do něj vsákla.

Realizace výtvarné činnosti: děti si nejprve tužkou spojily vyznačené body na předloženém papíru. Propojením vznikl obrys těla ptáka a jméno dotyčného zástupce. Po vložení takto připraveného papíru do folie, začalo modelování. Nejprve modelínu zahřály v rukách a propracovaly ji. V dalším kroku kusy modelovací hmoty vrstvily na obrázek, prsty tvarovaly a plošně roztíraly podle předlohy.

Reflexe z pozorování:

Jaké bylo zapojení a motivace dětí při činnostech?

Děti věděly, že ptačí pero se skládá z brku, ostatní části jako je osten a prapor neznaly. Na otázku, proč mají ptáci peří, odpovídaly nejčastěji, aby jim nebyla zima. Řada z nich hovořila o tom, že peřím mají doma vyplněné peřiny. Děti si se zájmem a velkou zvědavostí prohlížely pírka lupou. Vysvětlila jsem jim, jak je to s nesmáčivým peřím. Jeden chlapec věděl, že si kachny peří promazávají.

Velký ohlas měl pokus

Obrázek 5 - není ptáček jako ptáček; zdroj: vlastní

s vodou. Což jsem i sama předpokládala. Motivační část hodnotím jako velice úspěšnou.

Jaký krok či část výtvarné lekce byl pro děti nejzajímavější?

Modelování je velice oblíbenou a častou technikou. V tomto případě, však bylo novinkou nevytvářet 3D objekty, ale modelovat v rovině. Většině dětem se nanášení modelíny na folii líbilo. Důvodem byla skutečnost, že modelína na folii krásně přilnula a nepadala.

Jaké obtíže se objevily během realizace výtvarných lekci?

Dětem se s modelínou zprvu nepochybovalo nejlépe vzhledem k její tuhosti. Po jejím změknutí si z ní někteří dělaly malé kuličky, které kladly na papír s folií, jiní nahodile oddělovaly části modelovací hmoty a roztíraly ji do obrázku.

Jaký prostor dostaly děti k využití vlastní tvořivosti?

Děti se tentokrát držely obrazového materiálu a ptáky tvořily dle jejich typických zbarvení. V tomto případě jim nebyl dán větší prostor k sebevyjádření. Toho bych mohla docílit např. tím, že si pozadí obrázku domalují vodovkami. I přesto, každý z ptáčků nese podpis svého tvůrce.

Obrázky s modelínou posloužily jako výzdoba šatny mateřské školy.

7.4 „Sojčí pírkem za kloboukem“ – lekce čtvrtá

Výtvarný záměr: vytvořit prostorový objekt (klobouk) z papíru, a dozdobit jej natřeným pírkem

Výtvarná technika: kombinovaná technika – prostorová tvorba, tupování houbičkou, malba temperou a lepení

Výtvarný materiál a pomůcky: tvrdý karton, popř. bílá čtvrtka, temperové barvy, lepidlo Herkules, štětec, houbička, bílé husí peří, nůžky, tavná pistole

Časová dotace: 3krát 45 minut

Organizace činnosti: frontální, po malých skupinách

Obrázek 6 - sojčí pírkem za kloboukem; zdroj: vlastní

Cíle:

- hlouběji se seznámit se zástupcem ptactva, tj. sojkou obecnou
- rozeznávat ptačí zvuky
- rozvíjet a užívat smysly
- rozvíjet povědomí o lidských hodnotách

Motivace/evokace: rozložena do několika dnů

Příběh – děti si vyslechly povídku Boženy Šimkové z knihy *Krkonošská pohádka* (2011) pod názvem „Jak chtěl Trautenberk sojčí peříčko“. Příběh jsem zkrátila a upravila pro snadnější pochopení (viz. Příloha 2 obr. 34). Diskuse, která následovala po přečtení příběhu, vyústila v myšlenku: „Co kdybychom si vyrobili klobouk i s peříčkem, aniž bychom tím ublížily nějaké sojce?“

Ptačí zvuky – dětem jsem položila na koberec obrázky různých druhů ptáků – holub, kukačka, sojka, kohout, vrabec, sova, vrána a kos. Zeptala jsem se jich, jaké zvuky vydávají a společně si je zkusily napodobit. Následně jsem využila i nahrávku ptačího zpěvu.

Obrázky sojky obecné – děti byly seznámeny s charakteristikou a životem sojky obecné.

Realizace výtvarné činnosti: klobouk se skládá ze třech částí, tj. spodního okraje, menší horní části a širokého pásu tvořícího střed klobouku. Spodní okraj je z jedné strany zakončený papírovými zoubky umožňujícími snadnější slepení a kompletování. Děti dostaly vystřižené díly, které následně nabarvily. Temperové barvy nanášely molitanovou houbičkou technikou tupování. Tekutým lepidlem slepily části k sobě. Bílé husí pero natřely modrou a černou temperovou barvou, aby imitovalo sojčí pírkó. Peříčko jsem tavnou pistolí uchytila na zhotovený klobouk.

Reflexe z pozorování:

Jaké bylo zapojení a motivace dětí při činnostech?

Sojku obecnou si děti spojovaly převážně s ptačí pomocnicí a „práskačkou“ samotného Krakonoše. Část dětí sojku na obrázcích bezpečně poznalo, poznávacím znamením při její identifikaci bylo především modře zbarvené peří. Co je překvapilo, byl zvuk, kterým se sojka prezentuje. Většina ho okomentovala jako hrozný křik a skřehot. V rámci motivace jsem dětem umožnila vyslechnout i zpěv jiných ptačích zástupců a taktéž poučný příběh o samotném pánu hor.

Jaký krok či část výtvarné lekce byl pro děti nejzajímavější?

Děti především bavilo natírání husího peří. Jako vzor jim sloužilo pravé sojčí pírkó. Tvořily se zaujetím a tahy štětcem se snažily napodobit autentický vzor. Dalším momentem, který vykouzlil dětský úsměv, bylo sestavení klobouku. Leckdy si děti nedokážou představit výsledný produkt. Proto byly kloboukem nadšené a jistě udělá hodně parády.

Jaké obtíže se objevily během realizace výtvarných lekcí?

Žádné velké obtíže jsem během realizace klobouku nezaznamenala. Karton na zhotovení jsem dětem vystříhla já sama z důvodu tvrdosti papíru. Při sestavování a lepení klobouku bylo potřeba, abych dětem podala pomocnou ruku. I přes dostatek použitého lepidla se některé části klobouku odchlipovaly, a tak jsem sáhla po tavicí pistolí.

Jaký prostor dostaly děti k využití vlastní tvořivosti?

Umožnila jsem jim vybrat si pomůcky, tj. štětec nebo houbičku k nanášení barvy. Děti sáhly po houbičce a následně se vyřádily při aplikaci barev. Nechala jsem jim volnou ruku

i při výběru barev. Měla jsem pocit, že děti razily heslo „čím víc, tím líp“, a tak pokrývce hlavy dominují pestrobarevné odstíny.

7.5 „V oblacích“ – lekce pátá

Výtvarný záměr: vytvořit prostorový objekt (mrak) z montážní pěny a navěsit na něj ptáky dotvořené textilními prvky

Výtvarná technika: kombinovaná technika – prostorová tvorba, práce s montážní pěnou a textilií, malba temperami a suchým pastelem, stříhání

Výtvarný materiál a pomůcky: montážní pěna, igelit, temperové barvy, štětce, suché pastely, fixativ ve spreji, bílé čtvrtky, šablona ptáčka, vlna či chemlon, kus kartonu, nůžky, kalíšek na vodu

Časová dotace: cca 2 dny + schnutí montážní pěny

Organizace činnosti: frontální, v malých skupinách

Cíle:

- pojmenovat některé volně žijící ptáky
- osvojit si poznatky o pohybu ptáků, tj. létavá a nelétavá forma
- rozvíjet výtvarně technické dovednosti
- rozvíjet kooperativní dovednosti v týmové práci během realizace výtvarných lekcí

Obrázek 7 – v oblacích; zdroj: vlastní

Motivace/evokace: rozložena do několika dnů

Pohybová improvizace – s dětmi jsme si nejprve pověděli, jakým způsobem se ptáci pohybují (chůze, létání, poskoky, pomalu, rychle apod.) a následně jsem je vyzvala k pohybovému ztvárnění:

„Peří, hnízdo, ptačí trus, proměnit se v kohouta (chůze) zkus, vlaštovku (létání), vrabce (poskoky), páva (vznešená chůze), pštrosa (běh)“ atd.

Komunitní kruh – rozhovor o tom, co je kamarádství a jak se k sobě chovat, tak, aby

Obrázek 8 - v oblacích; zdroj: vlastní

nám spolu bylo hezky. Kamarádství lidí jsem přirovnala ke kamarádství ptáků. Děti jsem informovala o tom, že někteří ptáci žijí v hejnech, a i v takovém společenství existují pravidla.

Realizace výtvarné činnosti: na mrak jsem použila montážní pěnu ve spreji. Na stůl chráněný igelitem jsem krouživými pohyby nanasla pěnu. Postupovala jsem tak, aby se kruhy překrývaly a vznikl prostor na zavěšení ptáků. S pěnou jsem pracovala sama a nechala ji do druhého dne vytuhnout. Další den si děti mrak natřely temperovou barvou. Ke zhotovení ptáků jsem jim poskytla šablonu, kterou si obkreslili na čtvrtku a následně vystřihly. S vystřižením vnitřního břicha jsem jim pomohla. Ptáka si vymalovaly suchými pastely a poté jsem je přestříkala fixativem. Bříško zhotovily z vlny či chemlonu. Vlnou obtočily kus kartonu, následně karton sundaly a vlnu uprostřed svázaly provázkem tak, aby držela při sobě a nůžkami doupravily. Vzniklo břicho – bambule, kterou vložily do vystřiženého otvoru ptáka. Závěrečný krok spočíval v zavěšení ptáčků na mrak.

Reflexe z pozorování:

Jaké bylo zapojení a motivace dětí při činnostech?

Děti do této výtvarné lekce vstupovaly již s řadou vědomostí z předešlých činností. Létání, typický pohyb velké části ptačích zástupců, ztvárnily v rámci pohybových

improvizací. Dozvěděly se, že ne všichni ptáci létají. Mezi zástupce nelétavých řadily kur domácí, tučňáka a pštrosa. Zeptala jsem se, zda někdo viděl hejno ptáků a jak by ho popsal. Některé děti ho viděly a shodly se, že se jedná o velké množství ptáků, např. vrabců nebo špačků. Jeden chlapec mi pověděl, že viděl na obloze hejno hus, které tvořilo šipku. Mluvily jsme přeneseně také o tom, že v hejnu existují pravidla, tak jako ve společnosti lidí.

Jaký krok či část výtvarné lekce byl pro děti nejzajímavější?

Z mého pohledu byla celá realizace velice zábavná. Počínaje tvorbou mraku. Děti se zaujetím sledovaly, jak jsem pracovala s montážní pěnou. Po aplikaci se začala rozpínat a zvětšovat svůj objem. Dotekem zjistily, jak moc lepí. Byla to moje první zkušenost s montážní pěnou a pro příští tvoření bych samotné nanášení nechala na dětech, samozřejmě s přihlédnutím k bezpečnostním opatřením. Barvení montážní pěny bylo něčím novým a neznámým.

Jaké obtíže se objevily během realizace výtvarných lekcí?

Společné barvení mraku bylo pro někoho oříšek. Děti se shodly, že mrak bude dešťový, a proto při výběru odstínů sáhly po světle modré, tmavě modré a bílé. Jeden chlapec podotkl, že dešťový mrak může být i černý, ale „náš“ mrak černý nebude. Během aplikace měly vytyčená území, na kterých pracovaly, ale i přesto se to neobešlo bez hádek a poznámek. Výroba bříška z vlny, chemlonu – obtáčení vlny kolem kusu kartonu děti zvládly. Obtíže jsem zaznamenala při sundávání namotané vlny a následném svazování. Tuto část jsem dělala vždy s jednotlivcem, abych v případě nouze mohla vypomoci. Samotnou bambuli jsem některým pomohla zastříhnout do požadovaného tvaru.

Jaký prostor dostaly děti k využití vlastní tvořivosti?

Kreativita byla v tomto případě limitována výběrem zástupce ptáka, který stanovoval příslušnou barevnost. Děti zhotovily sýkory, vrabce, hýly a kosa. Při práci s pastelem si někdo dal záležet při roztírání barev prsty, jiný pastel nanasl, aniž by ho rozetřel. Prostor k vlastní tvořivosti dostaly během barvení mraku. Štětcem s odstíny modré barvy, občas doplněné o bílou, se otáčely jedna radost.

Děti si zvolily místo na mraku, kam jsem upevnila jejich ptáčka. „V oblacích“ zdobí stěnu šatny mateřské školy. Velice mě potěšily kladné ohlasy nejen dětí, ale i jejich rodičů.

7.6 „Vrabčí hnízdo na hlavě“ – lekce šestá

Výtvarný záměr: zkonstruovat ve skupině vrabčí hnízdo a usadit do něj vrabce

Výtvarná technika: kombinovaná technika – prostorová tvorba, kašírování, malba akrylovými barvami

Výtvarný materiál a pomůcky: hnízdo – papíry ze skartovačky, motouz, drátky, izolepy, klacíky, sláma, peříčka; **ptáci** – noviny, tapetové lepidlo, nůžky, štětce, akrylové barvy, miska, papírová izolepa, podložka

Časová dotace: 3krát 45 minut

Organizace činnosti: frontální, po malých skupinách

Cíle:

- hlouběji se seznámit se zástupcem ptactva, tj. vrabcem domácím
- zachytit tvar těla a barevnost vrabce domácího
- získat praktické poznatky o vzhledu hnízda
- poznávat postup výtvarné tvorby
- rozvoj fantazie a myšlení v materiálu

Obrázek 9 - vrabčí hnízdo na hlavě; zdroj: vlastní

Motivace/evokace: rozložena do několika dnů

Obrázky vrabce domácího a básnička – děti byly seznámeny s charakteristikou a životem vrabce domácího. Vyslechly si říkanku o vrabci (viz. Příloha č. 9 obr. 36).

Ptačí hnízdo – s dětmi jsme si povídali, jakým způsobem si ptáci stavějí hnízda. Každý ptačí druh má hnízdo vyhotovené ze specifického materiálu lišícího se vzhledem i umístěním. K výkladu mi byl nápomocný příběh z knihy Michala Černíka (viz. Příloha č. 9 obr. 35).

Přirovnání – vrabčí hnízdo – děti byly seznámeny se záměrem výtvarné lekce. Vrabčí hnízdo bývá používáno jako přirovnání k neupravenému a rozcuchanému účesu. Vrabci si své hnízdo tvoří ledabyle a neuspořádaně z různých přírodnin a dalšího materiálu.

Realizace výtvarné činnosti – ptáci: objektem kaširování byli ptáci vytvoření ze zmačkaných novin. K požadovanému tvaru byla využita papírová izolepa, která zpevnila celou novinovou konstrukci. Děti takto připraveného ptáka polepovaly kusy novin, které potíraly štětcem namočeným v tapetovém lepidle s vodou. Nanášely na objekt jednotlivé kousky novin, překrývaly je přes sebe a uhlazovaly. Na stole měly děti k dispozici ilustraci vrabce domácího i vrabce polního. Akrylovými barvami natřely jednotlivé ptáky až po důkladném zaschnutí, druhý den.

Realizace výtvarné činnosti –

hnízda: děti utvořily cca tříčlenné skupinky a společně pracovaly na jednom vrabčím hnízdě. Na stolek dostaly dostatek skartovacího papíru, ze kterého se snažily vytvořit hnízdo. Bylo zapotřebí konstrukci zpevnit, proto ji společnými silami svázaly motouzem, drátkem a izolepou. Následně do hnízda zapichovaly slámu, klacíky a peří. Při práci usilovaly o to, aby hnízdo působilo neuspořádaným dojmem.

Posledním krokem bylo položit vrabce do hnízda.

Obrázek 10 - vrabčí hnízdo na hlavě; zdroj: vlastní

Reflexe z pozorování:

Jaké bylo zapojení a motivace dětí při činnostech?

Vrabec domácí byl hlavním představitelem celé výtvarné lekce. „Vrabčák“ jak mnohé děti okomentovaly tohoto drobného ptáčka, znaly z říkanek i písniček. Ptala jsem se dětí, proč si ptáci staví hnízdo. Někdo se přikláněl k tomu, že hnízdo slouží především k spánku a samozřejmě ke kladení vajíček. Hnízdo, místo zrodu nového života, měly možnost vidět všechny děti. Čáp, vlaštovka a kos, ptáci, které zmiňovaly nejčastěji jako majitele zbudovaných

Obrázek 11 - vrabčí hnízdo na hlavě; zdroj: vlastní

hnízd, které viděly. Dvě dívky poznamenaly, že našly pod stromem spadlé a opuštěné hnízdo. V rámci motivace jsem dětem v knize ukázala různé podoby ptačího hnízda. Byly překvapené, z jejich reakcí jsem měla pocit, že si myslí, že hnízda všech zástupců ptáků jsou tvarem podobná, ale není tomu tak vždycky. Mít na hlavě vrabčí hnízdo, vykouzlilo nejednomu z dětí úsměv na tváři. Přirovnání hnízda k lidským vlasům a účesu si spojily dvě děti. „Jsou dlouhý a rozčuchaný“ podotkl chlapec.

Jaký krok či část výtvarné lekce byl pro děti nejzajímavější?

Posoudit, jaký krok výtvarné lekce byl nejzajímavější, lze poměrně těžko. Setkala jsem se s nadšením a radostí po celou výtvarnou činnost. Některé děti pracovaly u stolečků a tvořily vrabce, ostatní je sledovaly a dožadovaly se činnosti. Společná práce na sestavování vrabčího hnízda ukázala, kdo je v dané skupince vedoucí typ a kdo celou činnost aktivně organizoval. Musím říct, že děti o stavbě hnízda hovořily, plánovaly ji a všechny skupiny ji zvládly. A usadit si vrabčí hnízdo do svých vlasů bylo závěrečnou tečkou.

Jaké obtíže se objevily během realizace výtvarných lekcí?

Zmačkání novin do tvaru ptačího těla se občas nedařilo. Noviny jsem zmuchlala a poupravila do přibližného tvaru, následně si je děti polepovaly kousky namočenými v tapetovém lepidle.

Jaký prostor dostaly děti k využití vlastní tvořivosti?

Realizace výtvarné lekce, si troufám říct, byla z velké části o dětské tvořivosti. I přesto, že se děti musely držet jasného motivu. Kaširování, malba ptáka i následná stavba hnízda byly o tvůrčí činnosti každého a současně o jeho schopnosti spolupracovat s ostatními. Děti si sedly do kroužku a každý představil svého ptáka ostatním. Na závěr si děti vzaly své vrabce do rukou a rozletěly se po školce. Zhotovená hnízda byla připravena pro případnou únavu z letu.

7.7 „Dejte vejce malovaný“ – lekce sedmá

Výtvarný záměr: natónovat vejce a zkusit si práci s netradičním materiálem, tj. pěnou na holení

Výtvarná technika: výtvarný experiment

Výtvarný materiál a pomůcky: pěna na holení, akrylové barvy, lak na akrylové barvy, špejle, nádoba, papírové kapesníky, vyfouklá vejce, korálky, šňůrky, kus polystyrenu

Časová dotace: cca 60 minut + schnutí

Organizace činnosti: frontální po jednotlivcích

Cíle:

- uvědomit si, jací živočichové se líhnou z vajec
- poznávat barevnou rozmanitost ptačího vajíčka
- pracovat s netradičním materiálem ve výtvarné činnosti
- vytvářet povědomí o přírodním prostředí

Motivace/evokace:

Vejce – ukázka, vysvětlení, diskuse: dětem jsem na ukázku přinesla vejce pštrosí, slepičí, husí a křepelčí. Vysvětlila jsem jim, že někteří ptáci mají vajíčka barevná z důvodu maskování a ochrany. Položila jsem jim otázku, zda neznají i jiné živočichy, kteří se líhnou z vajec.

Obrázek 12 - dejte vejce malovaný; zdroj: vlastní

Realizace výtvarné činnosti: do pekáčku na muffiny si děti nastříkaly pěnu na holení. Na ni nakapaly dva odstíny barev a jemně je špejlí lehce rozmíchaly. Vajíčko do pěnové peřiny položily a otáčely s ním, aby bylo celé pokryté barevnou pěnou. Takto obaleným vajíčkem protáhly špejli a zapíchly ji do kusu polystyrenu ke schnutí. Asi po 15 minutách zbývající pěnu odstranily lehkým poklepáním papírovým kapesníkem z vajíčka. Závěrečný lak vytvořil na vejcích lesklý efekt. Následně pomocí plastového korálku a šňůrky vytvořily z vajíčka závěsnou dekoraci.

Reflexe z pozorování:Jaké bylo zapojení a motivace dětí při činnostech?

Na tom, že se ptáci líhnou z vajíček, jsme se shodli všichni. K motivaci dětí jsem přinesla na ukázku několik vajec od různých zástupců. Děti byly velice překvapené z velikosti pštrosího vejce a z jeho silné skořápky, která budila dojem porcelánu. A naopak i z vejce křepelčího. Jeden z chlapců vyprávěl ostatním, jak si jeho maminka dovezla domů křepelky a taťka jim vyrobil kurník. Mezi barvy vyskytující se na vejcích děti řadily především bílou, hnědou a „kropenatou“. Jedno z dětí uvedlo zelenou. Avšak zbarvení vajec je rozmanitější. Měli jsme štěstí a při vycházce děti našly skořápku v bledě modré barvě. Majitele jsme odhadli pravděpodobně na kosa. Vysvětlila jsem dětem, že vejce nenáleží pouze ptákům, ale i živočichům, kteří se taktéž líhnou z vaječné skořápky.

Z počátku si nikdo nemohl vzpomenout, až po vyřčení slova had, zazněla slova želva a krokodýl. Hada, jménem Bára, vlastní tatínek jednoho z dětí: „Ale vejce zatím nenakladla,“ zmiňoval dotyčný hoch.

Jaký krok či část výtvarné lekce byl pro děti nejzajímavější?

Tónování holicí pěnou nebyla novinka jen pro děti, ale i pro mě. K obalování vajíčka děti používaly špejli, ale řada z nich pracovala i rukama. Pěna je vyloženě lákala sáhnout si na ni. Nejenže jim krásně voněla, ale byla i příjemná na kůži. Akrylové barvy tvořily na bílé pěně krásné ornamenty a děti si vyhrály při prolínání a míchání odstínů.

Jaké obtíže se objevily během realizace výtvarných lekcí?

I přesto, že barvy chytly na vajíčka dobře, měla jsem představu o větší barevné sytosti. U dětí, které měly k dispozici bílá vejce, byl efekt výraznější než u dětí s hnědou vaječnou skořápkou. Taktéž jsem zapomněla vajíčka předem otřít octovou vodou a odmastit. Je důležité zbytek barevné pěny z vajíček nestírat, ale kapesníkem nechat opatrně vsáknout.

Jaký prostor dostaly děti k využití vlastní tvořivosti?

Ponechala jsem dětem možnost ve výběru barev a doplňků k zavěšení. Jak už jsem psala dříve, při barvení někdo použil špejle, jiný vlastní dlaně. Ptala jsem se dětí, jaké zvíře se ukrývá v jejich barevném vajíčku. Převážná většina mi odpověděla, že jde o hada, někteří, že jde o ptačí vejce a jedenkrát i o vejce krokodýla.

7.8 „Mít, tak křídla“ – lekce osmá

Výtvarný záměr: poskládat ptáčka, zkrášlit ho svou fotografií a umístit ho na oblohu se zapadajícím sluncem

Výtvarná technika: kombinovaná technika – barvení krepovým papírem, malba temperou, tisk z výšky, práce s papírem a fotografií, stříhání, lepení

Výtvarný materiál a pomůcky: bílá čtvrtka formátu A1, krepový papír, temperové barvy, motouz, barevné papíry, štětce, nůžky, rozprašovač na vodu, lepidlo, fixy, fotografie dětí

Časová dotace: 4krát 45 minut

Organizace činnosti: frontální

Cíle:

- uvědomit si tělesné rozdíly mezi ptáky a lidmi
- osvojit si poznatky o pohybu ptáků
- rozvíjet pohybové schopnosti;
zdokonalovat oblast hrubé a jemné motoriky a aktivizovat slovní zásobu

Obrázek 13 - mít, tak křídla; zdroj: vlastní

Motivace/evokace: rozložena do několika dnů

Komunitní kruh – „Děti, chtěl by někdo z vás být ptákem a proč?“ Diskuse o pohybu a létání ptactva.

Jógová cvičení – cvičení sloužící především k protažení a uvědomění si vlastního těla. Příklady jednotlivých cviků (viz. Příloha 2 obr. 37–39).

Pohybová hra – tzv. bočním vedením jsem vstupovala do aktivity dětí a určovala, v jakého ptáka se promění a v jakém prostředí se ocitnou (orel letící nad lesem, vlaštovka sedící v hnízdě, poskakující vrabec, hejno vrabců u zrníček, čáp u rybníka, kolébající se kachna, sýkora stavící hnízdo, kos tahající žížalu ze země apod.). „Co všechno může vidět letící pták?“

Realizace výtvarné činnosti: na čtvrtku děti naskládaly kusy červeného, oranžového a žlutého krepového papíru, který seskupily do jednotlivých pruhů. Takto připravenou čtvrtku postříkaly vodou, aby krepový papír obarvil bílou čtvrtku a kousky krepáku pak odstranily. Dalším krokem bylo namalovat slunce a stromy temperovou barvou a otisknout provázek namočený v černé barvě na plochu čtvrtky. Tím docílíme dojmu elektrických drátů. Z pruhu barevného papíru si dle vzoru složily ptáčka, kterému nalepily křídlo, zobák a fixou naznačily oči. Fotografie si vystřihly a následně připevnily na ptáka. Závěrečný krok spočíval v instalaci samotného ptáčka na oblohu.

Reflexe z pozorování:

Jaké bylo zapojení a motivace dětí při činnostech?

Ze začátku bylo náročnější děti namotivovat ke společné aktivitě. Rozpoložení a nálada kolektivu nebyla pro výtvarnou činnost nejlepší. Rozhodla jsem se o odložení na další den. Létání – schopnost ptáků, kterou jim mnohdy závidíme. Létání, byla také nejčastější odpověď dětí na otázku, proč by se chtěly stát ptákem. Létat po obloze, letět do vesmíru a k moři, být orlem a lovit. Jedna dívka by chtěla být ptákem, protože létání je rychlejší než chození i běhání. Děti měly možnost uvědomit si rozdíly a podobnosti ve stavbě lidského a ptačího těla. Děti jsem motivovala pomocí jógových cvičení a pohybové hry, ve které ztvárňovaly ptáky v různých situacích. Co všechno může ptáček vidět během letu – domy, hory, auta, lesy a pole. Odpovědi dětí byly různé. Nahrála mi jedna z dívek, která hovořila

Obrázek 14 - mít, tak křídla; zdroj: vlastní

o tom, že ptáci létají hodně vysoko na obloze, mnohdy člověka vůbec nezahlednou a pokud ano, tak jen jako úplně malou tečku. Dětem jsem se pokusila vysvětlit, co znamená úsloví „vidět svět z ptačí perspektivy“ na příkladu výhledu z rozhledny. Shlížet seshora z velké výšky umožňuje vnímat prostor a okolní přírodu odlišně. Člověk vidí do daleka, ale předměty, budovy, stromy, rybníky atd. jsou zmenšené a bez detailů.

Jaký krok či část výtvarné lekce byl pro děti nejzajímavější?

Nejzajímavějším krokem bylo pravděpodobně barvení prostřednictvím krepového papíru – technika, se kterou se setkaly děti poprvé. Líbila se jim aplikace vody na papír a sledování, jakým způsobem se barva rozpouští a zapíjí do podkladu. Využití vlastní fotografie ve výtvarné lekci bylo zábavné, děti se velice snažily, aby během stříhání fotografii neponičily. Byly nadšené, když lepily svůj vlastní autoportrét na papírového ptáčka.

Jaké obtíže se objevily během realizace výtvarných lekcí?

V průběhu lekce jsem nepostřehla výraznější obtíže. Snad jediná se týkala přípravy podkladu na tvorbu pozadí. Dětem přišlo velice zábavné foukat na jednotlivé kousky krepáku, což také udělaly a krepový papír byl po celé řídě.

Jaký prostor dostaly děti k využití vlastní tvořivosti?

Obloha se zapadajícím sluncem byla nápadem dětí, a proto si zvolily barvy krepáku v příslušných odstínech. Volnou ruku měly i při výběru papíru na ptáčka. Malba stromů ve spodní části čtvrtky nebyla v plánu. Děti je domalovaly jako poslední krok až po samotném nalepení ptáků.

8 DISKUSE

Realizace jednotlivých výtvarných lekcí byla doprovázena zhodnocením v podobě evaluačních otázek, které reflektují do jisté míry úspěšnost didaktického procesu. Bakalářská práce poukázala na to, že využití výtvarných činností k seznámení dětí s přírodou, a především ptáky je přínosné a obohacující. Hazuková (2011) ve své knize uvádí, že prostřednictvím výtvarných technik lze posilovat samostatnost dětí, zdravé sebevědomí a mimo to i docílit toho, aby všechny dosáhly úspěchu. Téma ptáků děti přijaly s nadšením a se zájmem jim vlastním. Po celou dobu pokládaly četné otázky, jak mě, tak diskutovaly mezi sebou.

Myslím si, že zájem o realizaci výtvarné činnosti umocňovala motivace. Děti, tak nevnímaly pouze vlastní tvoření, ale byla jim poskytnuta i řada jiných podnětů. Motivace je nedílnou součástí výtvarných činností. Souhlasím s Křížovou (2021), podle které efektivní motivace do značné míry ovlivňuje proces výtvarné výchovy, autorka hovoří o tzv. „motivačních hrátkách“.

Níže shrnu dojmy z výtvarných lekcí.

Jaké bylo zapojení a motivace dětí při činnostech?

Každé z dětí vstupovalo do aktivity s určitými znalostmi a předchozími zkušenostmi. Skupinový rozhovor o ptácích předcházel všem výtvarným lekcím a byl pro mne vodítkem o informovanosti dětí z dané problematiky. Radost, nadšení a pozitivní emoce děti vnášely do každého tvoření. Výtvarné lekce jsem započala motivací, při kterém jsem s dětmi navázala kontakt a uvedla je do tématu. Myslím si, že vhodná motivace dokáže pedagogovi značně pomoci v zapojení dětí do dalších aktivit. Snažila jsem se o to, aby zvolené formy motivace, nebyly jednotvárné. Já jsem v praktické části využila pohybové, smyslové a poznávací hry, poslech příběhů, hádanky a říkanky. Jedenkrát se stalo, že jsem tvoření odložila na další den z důvodu roztěkanosti dětí, a to již během motivační hry. Jsem nesmírně ráda, že do aktivit a výtvarných lekcí se zapojily všechny děti a taktéž všechny práci dokončily.

Jaký krok či část výtvarné lekce byl pro děti nejzajímavější?

Atraktivita, jedinečnost a různorodost jsou dle mého mínění atributy, které vzbuzují u dětí zájem. Jaký krok z pohledu dětí hodnotím jako nejzajímavější objasňuji na konci každé z výtvarných lekcí.

Jaké obtíže se objevily během realizace výtvarných lekcí?

Myslím si, že nenastal zásadní problém, který by znemožnil vlastní tvorbu nebo dokončení. Objevily se menší zádrhele, které jsou blíže popsány v jednotlivých lekcích. Sama jsem některé výtvarné techniky neznala a předem si je nevyzkoušela, což vidím jako zásadní chybu. Hazuková (2011) proto doporučuje, aby si učitelka předem vyzkoušela samotnou techniku, ale i výtvarné prostředky, se kterými budou pracovat děti. Poukazuje na skutečnost, že ne všichni výrobci např. pastelky, voskovek atd. mají totožné vlastnosti. Při plánování výtvarných lekcí jsem myslela na to, že se jich zúčastní starší děti a tudíž jsem si mohla dovolit využití obtížnějších výtvarných technik či postupů.

Jaký prostor dostaly děti k využití vlastní tvořivosti?

Pokud to jen šlo, nechávala jsem dětem dostatek prostoru k vlastnímu vyjádření a kreativitě. Schopnost být kreativní jsem podporovala tak, že jsem dala dětem příležitost rozhodovat o činnostech, taktéž měly možnost výběru, např. při barvě použitého materiálu. Ztotožňuji se s Cejpkovou (2015), která upozorňuje na to, že pro rozvoj kreativity dětí je třeba mít velkou škálu barev. Děti, tak získávají cit pro barvy, poznávají nové odstíny a učí se rozhodovat.

ZÁVĚR

Mým záměrem bylo prostřednictvím výtvarných aktivit a vhodné motivace přiblížit dětem ptačí svět. Kromě toho poskytnout i jiným pedagogům praktický materiál, který by zajímavou formou informoval o životě ptáků. Jsem si vědoma toho, že zmiňované téma je velice obsáhlé, a tudíž tato práce přináší jen zlomek výtvarných aktivit, které lze realizovat. Vytvořila jsem zásobník obsahující osm výtvarných lekcí zaměřených na různé druhy ptačích zástupců. Výtvarné techniky a materiál, jsem vybírala tak, aby byl pro děti zajímavý a vzbuzující touhu k aktivitě.

Všech osm lekcí jsem realizovala s kolektivem starších dětí předškolního věku. Na úvod proběhl skupinový rozhovor, činnosti jsem evaluovala na základě zúčastněného pozorování a evaluačních otázek. Výtvarné lekce a jejich provedení hodnotím velice pozitivně. Během výtvarných lekcí se našlo pár maličností, které ztížily úsilí dětí, i přesto nepociťuji, že by se realizace nezdařila. Všechny děti se aktivně zapojily a jsem přesvědčená, že společná aktivita přinášela radost nejen mně, ale především samotným dětem.

Závěrem bych chtěla napsat, že mě samotnou práce obohatila. Vyzkoušela jsem si řadu výtvarných technik a objevila jsem knihy, ve kterých jsem našla velké množství inspirace pro moji další praxi. Věřím, že zásobník výtvarných lekcí, nalezne využití i u ostatních pedagogů.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Knižní zdroje

- Cejpková, D. (2015). *Kreativní malování s dětmi*. Grada
- Černík, M. (2015). *Malovaný svět a já ho chci uvidět*. Knižní klub.
- Černík, M. (2019). *Pohádečky*. Pikola.
- Davidová, R. (2001). *Kresba jako nástroj poznání dítěte: dětská kresba z pohledu psychologie*. Portál.
- Felix, J. (2000). *Ptáci zahrad a polí*. Aventinum.
- Gulden, E., Pohl, G., & Sheer, B. (2020). *Jóga pro děti*. Pasparta.
- Hazuková, H. (2011). *Výtvarné činnosti v předškolním vzdělávání*. Raabe.
- Hendl, J. (2005). *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Portál.
- Hudec, K. (2017). *Ptáci v českém životě a kultuře*. Academia.
- Jančaříková, K. (2010). *Environmentální činnosti v předškolním vzdělávání*. Raabe
- Jančaříková, K. (2017). *Činnosti k rozvíjení přírodovědné gramotnosti v předškolním vzdělávání*. Raabe.
- Křížová, Ž. (2021). *Výtvarné náměty a techniky v předškolním vzdělávání*. Raabe.
- Langmeier, J., & Krejčířová, D. (2006). *Vývojová psychologie*. Grada.
- Leblová, E. (2016). *Environmentální výchova v mateřské škole*. Portál.
- Piaget, J., & Inhelder, B. (2014). *Psychologie dítěte*. Portál.
- Podzemná, J. (2020). *Kouzelná výtvarka: tvoření pro nejmenší*. H.R.G.
- Plevová, I., & Pugnerová, M. (2022). *Dětský výtvarný projev: v pedagogické praxi*. Grada
- Průcha, J., Walterová, E., & Mareš, J. (2003). *Pedagogický slovník*. Portál.
- Rulandová, J. (2016). *Duše zvířat: průvodci našeho života*. BETA – Dobrovský
- Schmid, U. (2020). *Poznáte ptáky našich zahrad?* Kazda.
- Slavičková, A. (2019). *Jak se do lesa volá, tak se z lesa rýmuje*. Daranus.
- Svobodová, M. (1998). *Výtvarná výchova v předškolním věku*. Muni Press.

Šimková, B. (2011). *Krkonošská pohádka*. Motto.

Šulová, L. (2010). *Raný psychický vývoj dítěte*. Karolinum.

Thorová, K. (2015). *Vývojová psychologie: proměny lidské psychiky od početí do smrti*. Portál.

Uždil, J., & Šašinková, E. (1980). *Výtvarná výchova v předškolním věku*. SPN.

Vágnerová, M. (2017). *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Karolinum.

Žáček, J. (2013). *Jiří Žáček dětem*. Fragment.

Internetové zdroje

Cháberová, J. (2020). *Využití metod kritického myšlení v literární výchově na 1. stupni základní školy* [Diplomová práce, Západočeská univerzita]. Archiv závěrečných prací ZČU. https://dspace5.zcu.cz/bitstream/11025/40885/1/DP_Jana%20Chaberova.pdf

Klvaňová, A. (2021, 15. listopadu). *Nová studie odhaluje dramatický úbytek evropských ptáků*. Česká společnost ornitologická. <https://www.birdlife.cz/nova-odhaluje-dramaticky-ubytok-evropskych-ptaku/>

Kyncl, L. (2013, 12. dubna). *Model E-U-R*. Libor Kyncl. <https://liborkyncl.estranky.cz/clanky/metody-rwct/model--e-u-r.html>

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. (2021). *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání*. <https://msmt.cz/file/56051/>

Sůrová, E. (2012). *Tematická výuka v mateřské škole*. Správná mateřská školka. <https://ekoskolka.webnode.cz/clanky-nazory-rady-a-tipy/tematicka-vyuka-v-ms/>

Sychrová, V. (2023, 16. února). *Pták roku 2023: polák velký*. Česká společnost ornitologická. <https://www.birdlife.cz/ptak-roku-2023-polak-velky/>

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1 – vejce nebo slepice; zdroj: vlastní

Obrázek 2 – vejce nebo slepice; zdroj: vlastní

Obrázek 3 – ptačí stopou, otisk a polystyrenová matrice; zdroj: vlastní

Obrázek 4 – ptačí stopou, otisk a polystyrenová matrice; zdroj: vlastní

Obrázek 5 – není ptáček jako ptáček; zdroj: vlastní

Obrázek 6 – sojčí pírko za kloboukem; zdroj: vlastní

Obrázek 7 – v oblacích; zdroj: vlastní

Obrázek 8 – v oblacích; zdroj: vlastní

Obrázek 9 – vrabčí hnízdo na hlavě; zdroj: vlastní

Obrázek 10 – vrabčí hnízdo na hlavě; zdroj: vlastní

Obrázek 11 – vrabčí hnízdo na hlavě; zdroj: vlastní

Obrázek 12 – dejte vejce malovaný; zdroj: vlastní

Obrázek 13 – mít, tak křídla; zdroj: vlastní

Obrázek 14 – mít, tak křídla; zdroj: vlastní

Obrázek 15 – vejce nebo slepice; zdroj: vlastní

Obrázek 16 – vejce nebo slepice; zdroj: vlastní

Obrázek 17 – ptačí stopou; zdroj: vlastní

Obrázek 18 – ptačí stopou; zdroj: vlastní

Obrázek 19 – není ptáček jako ptáček; zdroj: vlastní

Obrázek 20 – není ptáček jako ptáček; zdroj: vlastní

Obrázek 21 – sojčí pírko za kloboukem; zdroj: vlastní

Obrázek 22 – sojčí pírko za kloboukem; zdroj: vlastní

Obrázek 23 – v oblacích; zdroj: vlastní

Obrázek 24 – v oblacích; zdroj: vlastní

Obrázek 25 – vrabčí hnízdo na hlavě; zdroj: vlastní

Obrázek 26 – vrabčí hnízdo na hlavě; zdroj: vlastní

Obrázek 27 – dejte vejce malovaný; zdroj: vlastní

Obrázek 28 – dejte vejce malovaný; zdroj: vlastní

Obrázek 29 – mít, tak křídla; zdroj: vlastní

Obrázek 30 – mít, tak křídla; zdroj: vlastní

Obrázek 31 – hádanky; zdroj: Žáček, J. (2013). Jiří Žáček dětem; Slavíčková, A. (2019).
Jak se do lesa volá, tak se z lesa rýmuje

Obrázek 32 – říkanka; zdroj: Žáček, J. (2013). Jiří Žáček dětem

Obrázek 33 - příběh Babička a slepička; zdroj: Černík, M. (2019). Pohádečky

Obrázek 34 - příběh Jak chtěl Trautenberk sojčí peříčko; zdroj: Šimková, B. (2011).
Krkonošská pohádka

Obrázek 35 – příběh Jak si ptáci staví hnízda; zdroj: Černík, M. (2015). Malovaný svět a já
ho chci uvidět

Obrázek 36 – říkanka; zdroj: Žáček, J. (2013). Jiří Žáček dětem

Obrázek 37 – jógové cviky; zdroj: Gulden, E., Pohl, G., & Sheer, B. (2020). Jóga pro děti

Obrázek 38 – jógové cviky; zdroj: Gulden, E., Pohl, G., & Sheer, B. (2020). Jóga pro děti

Obrázek 39 – jógové cviky; zdroj: Gulden, E., Pohl, G., & Sheer, B. (2020). Jóga pro děti

Obrázek 40 – skupinový rozhovor; zdroj: vlastní

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Fotografie z realizace výtvarné lekce – vejce nebo slepice

Příloha č. 2: Fotografie z realizace výtvarné lekce – ptačí stopou

Příloha č. 3: Fotografie z realizace výtvarné lekce – není ptáček jako ptáček

Příloha č. 4: Fotografie z realizace výtvarné lekce – sojčí pírkou za kloboukem

Příloha č. 5: Fotografie z realizace výtvarné lekce – v oblacích

Příloha č. 6: Fotografie z realizace výtvarné lekce – vrabčí hnízdo na hlavě

Příloha č. 7: Fotografie z realizace výtvarné lekce – dejte vejce malovaný

Příloha č. 8: Fotografie z realizace výtvarné lekce – mít, tak křídla

Příloha č. 9: Texty příběhů, říkanky, hádanky, jógové cviky

Příloha č. 10: Skupinový rozhovor s dětmi před realizací výtvarných lekcí

Příloha č. 1: Fotografie z realizace výtvarné lekce – vejce nebo slepice

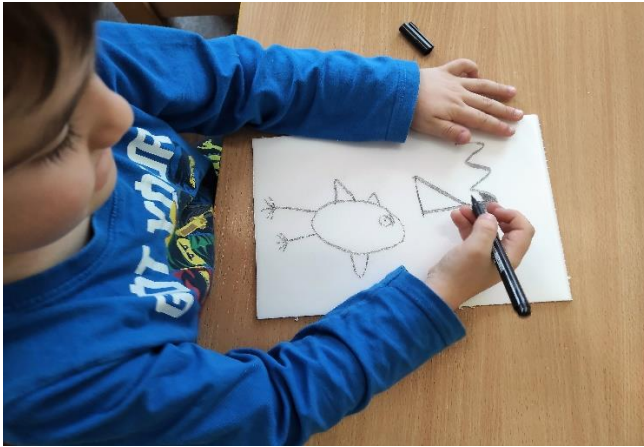

Obrázek 15 - vejce nebo slepice; zdroj: vlastní

Obrázek 16 - vejce nebo slepice; zdroj: vlastní

Příloha č. 2: Fotografie z realizace výtvarné lekce – ptačí stopou

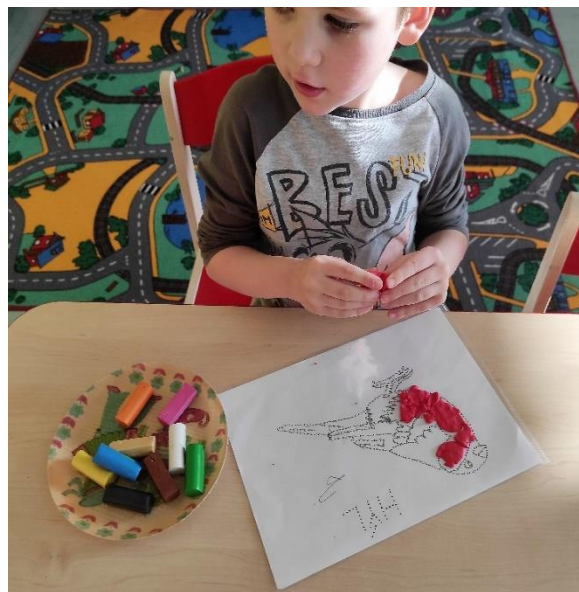

Obrázek 17 – ptačí stopou; zdroj: vlastní

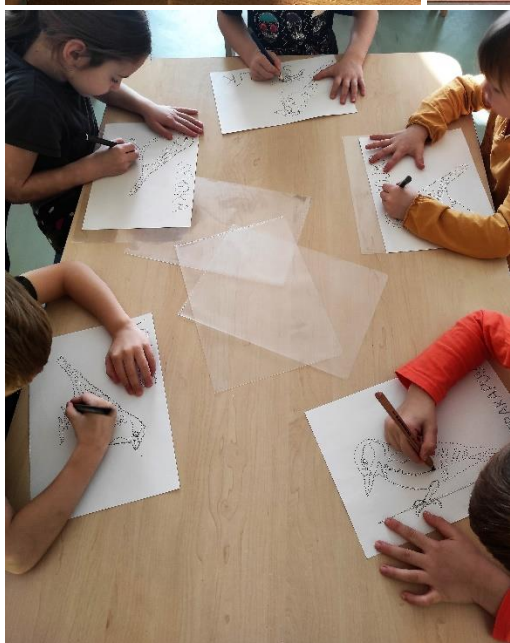

Obrázek 18 – ptačí stopou; zdroj: vlastní

Příloha č. 3: Fotografie z realizace výtvarné lekce – není ptáček jako ptáček

Obrázek 19 – není ptáček, jako ptáček; zdroj: vlastní

Obrázek 20 - není ptáček, jako ptáček; zdroj: vlastní

Příloha č. 4: Fotografie z realizace výtvarné lekce – sojčí pírkó za kloboukem

Obrázek 21 – sojčí pírkó za kloboukem; zdroj: vlastní

Obrázek 22 – sojčí pírkó za kloboukem; zdroj: vlastní

Příloha č. 5: Fotografie z realizace výtvarné lekce – v oblacích

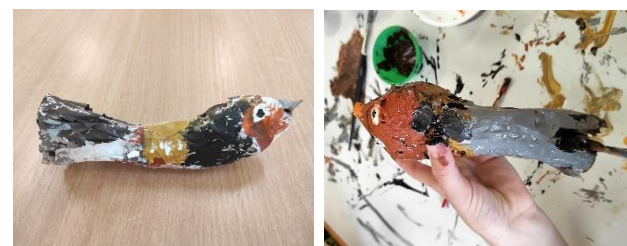

Obrázek 23 – v oblacích; zdroj: vlastní

Obrázek 24 – v obláčích; zdroj: vlastní

Příloha č. 6: Fotografie z realizace výtvarné lekce – vrabčí hnízdo na hlavě

Obrázek 25 – vrabčí hnízdo na hlavě; zdroj: vlastní

Obrázek 26 – vrabčí
hnízdo na hlavě; zdroj:
vlastní

Příloha č. 7: Fotografie z realizace výtvarné lekce – dejte vejce malovaný

Obrázek 27 – dejte vejce malovaný; zdroj: vlastní

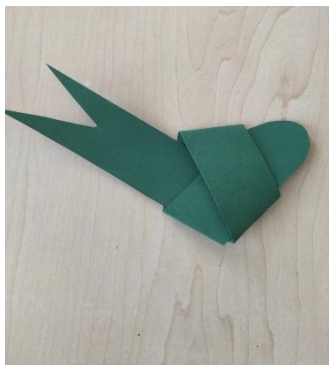

Obrázek 28 – dejte vejce malovaný; zdroj: vlastní

Příloha č. 8: Fotografie z realizace výtvarné lekce – mít, tak křídla

Obrázek 29 – mít, tak křídla; zdroj: vlastní

Obrázek 30 – mít, tak křídla; zdroj: vlastní

Příloha č. 9

Z holého bílého

vyskočí žlutý strřapatý. (Vejce a kuře)

Žáček, J. (2013). Jiří Žáček dětem

Na dvorku pán chodí si sám,
na hlavě hřebínek, peří jak plamínek.

Ráno den přivítá, jako pták nelítá,
než zajde sluníčko,

slepičky spočítá. (Kohout)

Slavičková, A. (2019). Jak se do lesa volá, tak se z lesa rýmuje

Obrázek 31 - hádanky

Slípka

Kropenatá slepička snáší bílá
vajička. Kde je snese, tam je
snese: jedno v sadu, druhé
v lese, třetí někam do koutku –
vylíhni se, kohoutku!

Žáček, J. (2013). Jiří Žáček dětem

Obrázek 32 – říkanka

Obrázek 33 – příběh Babička a slepička; zdroj: Černík, M. (2019). Pohádečky

Jak chtěl Trautenberk sojčí peříčko

To jednou pozval štěpanický baron Trautenberka na hon. A bylo u Trautenberka boží dopuštění. Anče lítala jako hadr na holi, Kuba leštil holínky, hajný promazával flinty a Trautenberk se parádil, natřásal, nafukoval a komandoval, jako na vojně.

Kubo, obouvat! Anče – kabát! Hajnej – klobouk! Hajný skočil k věšáku pro parádní klobouk s jezevčí štětkou, ještě ho ofoukl, aby na něm nebylo ani prášku, a když jej podal Trautenberkovi, ten jenom vyvalil oči a zařval: Kde je sojčí peříčko? Všichni leknutím ztichli – on, když Trautenberk zařve, třesou se i šindele na střeše – až Anče, dopálená z toho kurýrování, vyjela: Jakpak to máme vědět? My klobouk nenosíme! Chytla za kliku, že půjde po svém, ale Trautenberk dupe a křičí: Stát! To peříčko se musí najít!

Hledali pod věšákem, na skříní i za skříní, hajný sundal i obraz Trautenberkova milost dědečka, co kdyby tam peříčko zalítlo? Ale nikde nic. Až Kuba si vzpomněl, že jestli je neodfoukl ten velkej vítr, jak tenkrát Krakonoš poslal psí počasí. Milostpane, tak to bude, chytil se toho hajnej, vždyť to bylo boží dopuštění, a co takový píрко potřebuje... A za všechno může Krakonoš! A on pán z Trautenberka, aby jel na ten slavnej hon bez sojčího peříčka, všem pro smích, sobě pro ostudu.

Kubo, hajnej, mažte do Krakonošova a střelte jeho sojku. Ta má peří, že mi je bude závidět sám štěpanickej baron. Anče spráskla ruce: Milostpane, máte rozum, rozházet si to s Krakonošem kvůli parádě? Ono by možná stačilo píрко z našeho kohouta, řekl Kuba, protože se mu nechtělo lítat po horách za sojkou a taky měl strach z Krakonoše.

Mlčet! Běžet! Než se prospím ať jste tady s peříčkem! Svalil se do křesla a Kuba s hajným – co jim zbývalo – vzali flintu, a než si to Anče srovnala v hlavě, byli za humnama. Smejčila po sednici a všechno jí padalo z ruky. Že jim neřekla, ať tu sojku vyplaší... Aby jí tak doopravdy zastřelili... Krakonoš je takovej hodnej, a sojku má na hlídání, kdepak by sám stačil na celý hora... Nedalo jí to – mrkne na Trautenberka, ten chrápe, jako když prkna řeže – popadla vlnák a rovnou ke Krakonošovu. Běhá z paseky na paseku, od smrku k modřínu, oči si může vykukat, krk vykrotit, ale sojka nikde. - Sojko, sojkoóó... Nic. Jen veverka se houpe na smrkovém třášnoví a lasička jako blesk mizí v díře. - Že oni ji už chytili? A v tom ji zahlídla: na bukové větvi, spí, chudinka, asi měla těžkou službu. - Sojko, sojko, slyšíš?! Honem leť pryč, chtějí tě zastřelit Trautenberkovi na peříčko... Sojka otevřela jedno oko, pak druhé, zavrtěla se na větvi a zase jí oči spadly. - Kšá, kšá, uleť...! Ale sojka nic, spí a neslyší, a i kdyby slyšela, copak by rozuměla? Marná sláva, musím za Krakonošem. Běžela Anče lesem, drápala se po kopcích, přeskakovala kameny a potůčky, až konečně našla Krakonoše v jeho zahrádce. Zrovna sbíral měsíční jahody, měl jich tam na kousku jako větší dlaň.

Jemnostpane Krakonoši, křičí Anče a Krakonoš zvedl hlavu a usmál se. - Copak, Aničko, snad mi nehoniš vítr po horách? Uctivé pozdravení, jemnostpane Krakonoši, račte odpustit, že vás vyrušuju, ale milostpán Trautenberk poslal mýho Kubu a hajného, aby střelili vaši sojku kvůli peříčku, že nemá, co na parádní klobouk, když má jet na hon. Kuba za nic nemůže, ale mě je tý sojky líto, kvůli panský parádě připravit o život takovýho ptáčka pěknýho, učenlivýho..., tak kdybyste ji ráčil někam schovat, aby jí nenašli, protože jináč by se mohl hajnej třeba i trefit.

Poslouchá Krakonoš, mračí se jako bouřkový mrak, v očích zlé ohníčky, ale když vidí tu Ančinu starostlivost, a lítost, usmál se nanovo: - Děkuju pěkně za vyřízení a tady máš od cesty. A podal jí kytičku jahod: - O sojku se neboj, já si ji ohlídám. Uctivě děkuju, jemnostpane Krakonoši, to nemuselo bejt. Však Krakonoš se už taky zvedl, vzal hůl a ještě řekl: - Ty jahody si nech Aničko, až na doma...A byl pryč. Kdyby Anče nedržela v ruce kytičku, sama by nevěřila, že mluvila se samotným Krakonošem. Zatím hajný s Kubou – utrmácení, oči vykoukané, krky vykroucené, ploužili se cestami necestami, ale po sojce jako by se háj slehl a hory zavřely.

Až najednou – Kuba zatřepe hlavou, jestli nemá vidění – na bukové větvi sojka, hlavičku pod křídlem, a spí. – Hajnej, tááám! Hajnej by raději sojku neviděl, nemohl by jí střílet, a teď mu srdce usedá jen z toho pomyšlení. Hajnej, napadlo Kubu, - vždyť my ji nemusíme střílet, my ji chytne, donesem milostpánovi, on si vyškube peříčko a spánembohem. A třeba to Krakonoš ani nepozná... Hajný si samou radostí musel sednout na pařez. - Kubo, ty seš hlava! Zastřelit ... vždyť by to byl hřích... Rozhodnuto – uděláno! Plížili se k buku, zlehýnka našlapovali, aby ani lísteček nezašustil, kamínek nezaskřípěl...má ta sojka spaní, vždyť by jí mohl ukrást i s tím bukem, šeptal hajný, ale Kuba – ještě ji nemáme, kdo ví, jestli to jen tak nedělá a v poslední chvíli – frrr! Ale ne. Už ji Kuba drží mezi dlaněmi, už hajný prostírá na zem šátek, už jí do něho zavázali na dva uzle a upalují jako by jim za patama hořelo. Co kdyby začala sojka křičet a slyšel jí Krakonoš...

Anče přiběhla domů, div si nezpívala. Kytičku od Krakonoše dala do okna mezi muškáty. Vykoukne z okna a očím nevěří: hajný s Kubou metou přes dvůr, jako by je honil rarášek, a Kuba... Co to nese v tom hajnýho šátku? Mankote, že ona doběhla ke Krakonošovi pozdě a oni chudinku sojku přece jen zastřelili? Už už chtěla vyběhnout za nimi, ale pak se zastyděla. Krakonoš řekl, že si sojku ohlídá. A na jeho slově stojí odjakživa, celý Krakonoš. V tom šátku mají beztak houby – václavky... Jenže když mají houby, nemají sojku. A co milostpán? Aby tak Kubíčka vyhnal ze služby... A to už Kuba s hajným, udýchaní, jak běželi celou cestu až z Krakonošova, klepou na dveře pánovy sednice. Div ty dveře nevylítly z pantů, jak je rozrazil sám Trautenberk. - Himllaudóndonrvetr, kde se couráte? Třikrát jsem se prospal, třikrát probudil, a peříčko nikde. Kvůli vám zmeškám hon. Račte odpustit, milostpane, ale ona Krakonošova sojka neseďá na vaší hrušce. Museli jsme přes půl Krakonošova a potichu, abychom ji chytili živou... - Živou? nechápe Trautenberk, - a proč? Teď zas nechápe Kuba, jak může být někdo, tak zabeđený, - Vyberete si peříčko, vyškube, a pustíte sojku zpátky. - On je to moc krásnej ptáček, přidává se hajný a posmrkává, jak se mu nad tou sojkou udělalo vlhko v očích, - šknutí ani neucítí a peříčko za chvíli doroste... S tímhle na Trautenberka, - To zrovna, aby žalovala Krakonošovi, - Když jste ji nestřelili, tak ji zaříznete. A hned!

Chudáci Kuba a hajnej, jako by měli zaříznout je! Ke všemu se sojka v uzlíku rozkřičela, křídly tloukla, že ji Kuba sotva udržel. - Bude to? houkl Trautenberk. - Ra – rácejí odpustit, milostpane, koktal ze samého rozčilení hajnej, - to já nemůžu, ještě tak střílet, čistou ránu, ale říznout... Kdyby snad Kuba... - Kdepak bránil se Kuba, - já mám slabou povahu, já nemůžu vidět krev... Teď se Trautenberk teprve rozhuálal. - Zač vás platím, čeládko líná! Jestli ji hned nepodříznete, vyženu vás! A dupal, až hříčky v kredenci poskakovaly. Co měli dělat? Kuba vytáhl ze šátku sojku, hajný z kapsy nožík, Kuba otočil hlavu, hajný zavřel

oči a sojka spustila takový křik – však jí šlo o život – že si Trautenberk zacpával uši oběma rukama. - Dělejte! Řežte! Hajnému se třásla ruka jako osiková větev, šeptl ještě: - Odpuť mi to stvořeníčko ubohý – a – říz... Slyšela ten rámus Anče až v kuchyni, a to už jí nedalo. Vlétla do milostpánovy sednice a nestačí koukat: Trautenberk podupává u okna, - a taky se mu nechce koukat na tu řezničinu, Kuba hlavu div ne vyvrácenou a hajnému tečou z pod zavřených víček slzy jako hrachy, - Co se tu děje? - Museli jsme ji zaříznout, když jsme jí nestřelili... Kuba kouká do podlahy, jak ho trápí výčitky: Proč já ji nevyplašil? Proč jsem o ní hajnému vůbec říkal?... - Jakou sojku? Vždyť je to náš kohout! křičí Anče

To spískal určitě Krakonoš, tohle mi vyvede, takovýho já mám souseda! Zakřičel Trautenberk. V té chvíli se v sednici objevil černý mrak, v něm se zaklikatily blesky a v jejich záři stojí Krakonoš. - A jaký ty jsi soused? Pytlačíš v mém revíru a chtěl jsi mě chtěl připravit o sojku – hlídačku. Buď rád, žes přišel jen o kohouta, podruhé to bude dražší!

Anče – teď si vzpomněla – na kytičku jahod za tu starost o sojku. Podívali se na tu kytičku, co stála mezi muškáty, dívali se, až Kuba šel blíž a řekl: - Anče, to nejsou jahody, to jsou granáty... A byly. Anče je navlíkla na nit a schovala do truhly k výbavě. Však si je vezme o posvícení k muzice, anebo možná, až si ji Kubíček povede k oltáři.

Obrázek 34 – příběh Jak chtěl Trautenberk sojčí peříčko; zdroj: Šimková, B. (2011). Krkonošská pohádka

Jak si ptáci staví hnízda

Že ptáci bydlí v hnízdech a že si je staví vždycky na jaře, to pro tebe není žádná novinka. Ale novinkou určitě je, když ti povím, že hnízda jsou ochranou pro vajíčka. A také pro ptáčátka, která se z nich vyklubou. Pak ptáci hnízdo i opustí a vrátí se třeba až na jaře. Většinou mají hnízda ve větvích stromů upletená z větviček, suché trávy a ucpaná hlínou. Čápi bydlí v hnízdě, které si upletli z proutí na vysokém komínu. Vlaštovky bydlí v hnízdech, které si postavily z bláta a trávy a slinami přilepily pod střechem stavení. Orel si pro své hnízdo z větvi vybere skalní výstupek. Koroptve nebo skřivani mívají hnízdo rovnou na zemi, třeba na louce nebo i na poli. Sýkorky bydlí v dutinách stromů. Divoké kachny si postaví hnízdo v rákosí rovnou na rybníce. Někteří svá hnízda vůbec stavět nemusí. Panečku, ti se mají! Člověk jim vyrobil budky a upevnil je na stromy a oni si je pouze vystelou suchou trávou. Pro holuby hospodář vyrobil holubník a pro slepice a kohouta kurník. Když už jsou všichni ptáci uhníždění, snesou samičky do hnízd vajíčka a zahřívají je svým tělem. A když se potřebují najíst a protáhnout, zahřívá vajíčka svým tělem sameček. Jednoho dne se pak uvnitř vajíčka ozve ťuk, ťuk, ťuk a vyklubou se z nich ptáčátka. O nich si teď povídat nebudeme. Mne by spíš zajímalo, proč každý ptačí druh bydlí jinak. Na to neodpovím ani sobě ani tobě. Asi je to jako s námi lidmi. Někdo bydlí v chalupě, někdo v domku, někdo ve vile, někdo v činžáku a někdo v paneláku.

Obrázek 35 – příběh *Jak si ptáci staví hnízda*; zdroj: Černík, M. (2015). *Malovaný svět a já ho chci uvidět*

Vrabčí hnízdo

Není to švanda, když se chlapani, který se nikdy nečeše, uhníždí v hlavě všichni vrabci? Je jich tam jako na střeše. Hašteří se tam, banda ptačí, sednou mu na nos, na čelo. Mít vrabčí hnízdo v hlavě stačí, aby vám bylo veselo.

Žáček, J. (2013). *Jiří Žáček dětem*

Obrázek 36 - říkanka

Pozdrav sluníčku a zemi

Pozdrav sluníčku a zemi

Jak na to:

Výchozí pozice:

Stoj s nohama rozkročenýma na šířku boků, uvolněná ramena, paže volně podél těla.

A začínáme:

- 1 Zvedneme ruce do předpažení a ještě výš až do vzpažení, pokrčíme kolena a spustíme pánev, jako bychom si sedali na židli. Paže míří šikmo vzhůru.
- 2 Se vzpažením se vrátíme do stoje.
- 3 S rovnými zády se předkloníme a volně vyvěsíme hlavu; levou rukou za zády uchopíme pravé zápěstí. (Při druhém opakování uchopíme pravou rukou levé zápěstí atd.)

K čemu cvik slouží:

- protažení páteře a zádového svalstva
- posílení svalstva nohou a chodidel

Doprovodná říkanka:

- Zdravíme tě, sluníčko!
Zhoupneme se maličko.
- Diváme se na tebe,
máváme ti do nebe.
- Nakonec pozdravit chceme
i slunečnou matku zem.

Kočičko, protáhni se!

Jak na to:

Výchozí pozice:
V sedu na patách, rovná záda (kolena malinko od sebe); ruce volně leží na stehnech.

A začínáme:

- 1 Zvedneme se do kleku, předpažíme a vzpažíme; podíváme se mírně nahoru.
- 2 Předkloníme se, až se ruce dotknou země, zadek spustíme na paty.
- 3 Zvedneme se na všechny čtyři a pravou nohu natáhneme dozadu; podíváme se před sebe.
- 4 Vrátíme nohu zpátky.

K čemu cvik slouží:

- protažení páteře
- protažení a posílení zádového a hýžděového svalstva

Doprovodná říkanka:

- Mňau, udělá Micinka,
- když se dobře vyspíná.
- Protáhne si packy, hřbet,
- a může jít na výlet.

Obrázek 38 – jógové cviky; zdroj: Gulden, E., Pohl, G., & Sheer, B. (2020). Jóga pro děti

Kolíbka

Jak na to:
 Výchozí pozice:
 Leh na zádech.

A začínáme:

- 1 Pokrčíme nohy, ruce spojíme pod kolena na zadní straně steh.
- 2 Houpeme se dopředu a dozadu.
- 3 Vyhoupneme se do sedu.

K čemu cvik slouží:

- protažení zad
- přechod mezi lehem a sedem

Doprovodná říkanka:

- Lehneme si na záda, nohy k břichu přivínem, zhoupneme se sem a tam, jak kolíbka s maminem.
- Houpeme se čím dál víc, nic nás nezastaví, nakonec se posadíme – kolíbka nás baví.

Obrázek 39 – jógové cviky; zdroj: Gulden, E., Pohl, G., & Sheer, B. (2020). Jóga pro děti

Příloha č. 10

Skupinový rozhovor před vlastní realizací výtvarné lekce – doslovný přepis

1. Děti, co Vás napadne, když se řekne slovo pták?

J: stavějí si hnízdo na stromě, snášejí vajíčka, a ještě až trochu povyroستou tak je maminka učí lítat a jedí buď žížaly, brouky a nějaký jiný malý hmyzy

M: vlaštovka

E: sova, v: datel, Z: krkavec, o: orel, V: špaček, sýkorka, kos, slavíček

J: my jsme měli totiž hnízdečka na stromě a když se narodily, tak jsem tam viděla maminku a já jsem šla, tak vždycky odlítla, pak jsem každé den chodila s dědou na hnůj hledat žížaly, abych mohla dát těm malejm ptáčkům a oni vždycky takhle pípaly

R: dělaj peříčka

O: a z peříček se dělají polštáře

D: já vždycky jdu na procházku, najdu nějaký peříčka a nalepím si je do knížky

K: jak mají peříčka, tak tím se píše

O: my jsme měli zrovna otevřený okna a přiletěl tím oknem k nám

R: ptáci se živí pampeliškovým listím a semínkama

V: my máme takovýho Pepíčka, to je papoušek

D: my jsme měli jednou otevřený doma okno a tím oknem nám tam vlítla vážka

K: Blanka měla doma dvě sýkorky a honila je ven koštětem

O: a my vážkám říkáme helikoptéry

R: a k nám přiletěla sýkorka, tak mamka vzala tričko a vyhodila toho ptáka s tím tričkem

D: já, když jsem byl u mámy, tak se nám jednou na okno rozplácl vrabec

M: u nás zuž taky nabouraly, dvakrát

R: k nám přiletěl pták a rozplácl se jako žába

R: k nám taky přilétla asi sýkorka, a připlácla se k oknu a byla živá

2. Na světě žije veliké množství ptáků, znáte některé z nich?

Sýkorka, datel, sojka, kos, orel skalní, vlaštovka, sojka práskačka, špaček, papírová vlaštovka, krkavec, sova horská, sýkorka, liška, kuna lesní – to není pták, orel mořský

D: když jsem byl u babi, tak do krmítka vlezla myš od studny a žrala ty semínka

M: orel lesní, volavka, kačenka

R: to bude trochu legrační, my jsme jeli na chatu a já jsem šel k jezírku a vykukla tam na mě vodní myš

3. Věděly byste, proč jsou ptáci důležití?

R: protože jsou vzácní

J: protože jsou moc hezký a mají peříčka

V: protože bysme bez nich nežili

R: nosej štěstí

Z: protože, aby do něčeho nenarazili

D: protože loví zlatý rybky

M: racek chechtavý

Zasáhla jsem a snažila se děti přivést ke slepici a kohoutu, ani jedno z dětí si neuvědomilo, že slepice a kohout jsou ptáci. Proč jsou důležití:

M: snáší vajíčka, děláme z nich omeletu

K: volský oko

O: koláč

R: palačinky a vafle

A co z těch skořápek?

L: můžeme je vyhodit

J: výzdobu

V: můžeme je dát ke kytkám, aby neumřely

4. Chtěl by někdo z vás být ptákem a proč?

R: já jo, protože pták létá a mě se to líbí

A: já jo, abych mohla snášet vajíčka

O: já bych chtěl být orel, protože ten loví

A: protože já ráda létám

V: já bych chtěla být zoubková víla

L: chtěla, abych mohla dát svým dětem najíst

M: ano, chtěl bych létat

Š: ano, protože bych se chtěl kutálet...

R: jo, protože bych chtěl hrozně zkusit lítání

D: já bych chtěl být špaček, protože má dlouhý nohy

E: mě by se líbilo letět až do měsíce

R: mě by se líbilo být bažantem, protože má hezký peří

R: mě by se líbilo být volavkou, protože ta loví ryby a já mám ryby rád

Z: já bych chtěl být pták, abych mohl létat do vesmíru

5. Jak se zachováte, když na cestě najdete ležet zraněné ptáče?

R: zavoláme záchranku

L: já bych ho vyléčila

J: zavolali bychom veterináře

O: já bych mu obvázal křídlo, kdyby měl zlomený

V: já bych vzala mamku, tatku, aby mu něco udělali a vyléčili a udělala bych mu postýlku, aby si lehnul

Z: dal bych mu náplast